

KOINONIA

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

1996. reformáció ünnepe

42. szám

Pósfay György: Az amerikai evang. egyház történetének vázlata

- II -

“A Szentírás igen egyszerűen beszél a kereszténységről ... azt mondja, hogy a kereszténység a föld összes Krisztushívójának a közössége, ahogy azt hittel imádkozzuk is: "Hiszek a Szentlélekben, egy keresztény anyaszentegyházat". Ez a gyülekezet vagy közösség mindazok összejövetele, akik igaz hitben, reménységben és szeretetben élnek. Elannyira, hogy a kereszténység lénye, élete és természete szerint nem külső összejövétel, hanem hívó szívek közössége, ahogy azt Pál Ef 4,5-ben mondja: "Egy Úr, egy hit, egy kereszténység". Legyenek tehát külsőleg ezer mérföldnyire is egymástól, mégis lélekben egy közösségről van szó, ahogy azt a Szentlélekről énekeljük is: "Sokféle nyelvet mégis összegyűjtöttél a hitben". Ez a lelki egység, amiért az emberek egy gyülekezetet a szentek közösségének neveznek. Ez az egység tökéletesen elég ahhoz, hogy egy kereszténységről beszéljünk. Nélküle akkor sincs egység, ha azonos városban, időben, személyben, munkában vagy bármi másban (együtt élnek)."

(Luther: Von dem Papsttum zu Rom wider den hochberühmten Romanisten zu Leipzig -1520)

“Milyen jelekről lehet most már ezt az egy egyházat megismerni? Hiszen valami látható jelnek csak kell lennie, amely az ige hallgatására összehoz bennünket. Ez a válaszom: valami jel kell, s ez adva van a szent keresztségben, a kenyérben és mindenekelőtt az evangéliumban. Ezek a keresztények ismertető jelző- és védjegyei. Ahol tehát a keresztséget, a kenyeret és az evangéliumot látod, ott - függetlenül a helytől és az emberektől - minden kétséget kizáróan ott az egyház.”

(Luther: Ad librum eximii Magistri Nostri Magistri Ambrosii Catharini, defensoris Silvestri Prieratis acerrimi, responsio. 1521)

***

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart,
Gänsheidestr. 9 Tel. 0711/23-49-529 - Fax. 0711/23-49-530

AZ AMERIKAI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

II

Az első amerikai evangélikus egyházi szervezet megalakulásának
kétszázesztendő fordulójára (folytatás)

***

A 19. század svéd bevándorlóinak egyházi szervezkedései

Az 1840-es években Svédország felől is megindult a bevándorlás Amerika felé. Az első csoportok részben már Svédországban is szektákhoz tartoztak, vagy pedig Amerikába érve lettek nem evangélikus felekezetek buzgó tagjai. Az első kitelepülőkkel induló *Hed-ström Olof* és *Jónás* a methodisták legbuzgóbb misszionáriusai lettek, *Union Gusztáv* svéd "episzkopális" egyházat alapított Wisconsinban, egy *Palmquist* nevű svéd baptistává akarta tenni a többieket is, míg *Janson Erik* 1846-ban az Illinois állambeli Bishop Hill telepen radikális vagyonközösségen és szabadszerelmen alapuló svéd települést alkotott, mely azon-ban 1860-ban feloszlott.

Az 1840-es években érkező első svéd telepések között voltak evangélikus hitűkhöz ragaszkodók is, azonban a svéd államegyházi rendszer nehézsége nem gondoskodott lelkészek kiküldéséről, így azok teljesen szervezetlenek maradtak. 1848-ban azonban ezen a téren változás történt. Az Iowa állambeli "Nya Sverige"-nek (=Új Svédország) nevezett telep lakói egyik telepestársukat, *Hakanson Magnus* cipészt - aki fiatalkorában lelkész szeretett volna lenni, majd később a Lappföldre vándortanítónak és misszionáriusnak jelentkezett, azonban jelentkezését nem fogadták el - prédikátorukká választották, meghagyva, hogy a svéd egyház tanítása és gyakorlata szerint végezze a telep lelkigondozói munkáját. Ezzel a középnyugati síkságra került svédek között is megalakult az első gyülekezet, ha mindjárt nem is volt felszentelt lelképásztora. 1848-ban egyébként a Nya Sverige-ben lévő gyülekezet volt az egyetlen svéd evangélikus egyház Amerikában, ugyanis a Delaware folyó melletti régi svéd gyülekezetek ekkor már mind a Protestáns Episzkopális Egyház keretei közé tartoztak.

1849-ben a középsvédországi Gävle környékéről 140 kivándorló indult útnak Amerika felé. Kivándorlásuk oka főleg gazdasági volt, lelkileg pedig a *Rosenius* féle pietisztikus ébredési mozgalomhoz tartoztak. Ugyanehhez az ébredési mozgalomhoz tartozott egyik lelkészüik, *Esbjörn Lars Pál* is, akit felkértek, hogy tartson velük. Esbjörn kapcsolatba lépett a nem sokkal előbb alakult Svéd Missziói Szövetség egyik vezetőjével, *Fjellstedt Péterrel*, akitől megbízást kapott, hogy mint a szövetség misszionáriusa kísérje el a kivándorlókat új hazájukba.

Esbjörn csoportja igen nagy nehézségek után érkezett meg Amerika földjére. A hajón igen sokan betegek lettek, Esbjörn maga útközben két kisgyermekét vesztette el, akik nem bírták a nélkülözéseket. New Yorkban a methodista Hedström felajánlotta Es-björnnek anyagi támogatását, ha elhagyja evangélikus vallását és methodista lesz. Ezt Es-björn visszautasította. Ekkor egy felekezetközi missziói társulattól kapott némi támogatást, hogy az Illinois állambeli Andoverben csoportjával letelepedhessen és ott közöttük lelki munkát végezhesen.

Igen sok nyomorúság után érkeztek meg az Esbjörn által vezetett svéd telepések 1849 decemberében a kijelölt helyre. Itt szervezte meg Esbjörn 1850 márciusában 10 kommunikáns taggal az andoveri evangélikus egyházat, a második svéd evangélikus gyülekezetet Amerikában. Kis kápolnát kezdtek építeni, azonban télre nem tudták befedni az épületet, mert a beszerzett deszkákat koporsók készítésére kellett felhasználniuk, annyian haltak meg a nagy járványokban.

Esbjörn maga is elvesztette ekkor feleségét. A következő esztendőben Esbjörn lóháton és gyalog igyekezett eljutni a környékbeli falvakba települt svéddekhez is és azokat is gyülekezetekbe gyűjtötte. Érintkezésbe lépett Hakanssonnal Nya Sverige-ben és kitartásra buzdította az ingadozásra hajlamos prédikátort. Azonban mindenütt nagy szegénységet látott csupán és ez arra indította, hogy a gazdag keleti városokba induljon gyűjtőkörútra. 2200 dollárt sikerült is összegyűjtenie templomépítésre, amely összeghez még 1500 dollárt kapott egy világhíres svéd énekesnőtől, *Lind Jenny*-től, akivel Bostonban találkozott és aki hangversenyeinek jövedelmét ajánlotta fel Esbjörnnek. Az összeg így elegendő lett több templom felépítésére, azonban a szekták állandó támadásai hamar beláttatták vele, hogy segítségre is van szüksége. Svédországba írt segítség kiküldése végett, ahonnan 1852-ben *Hasselquist Tuve* lelkész érkezett ki, hogy átvegye Illinoisban a galesburgi gyülekezet pásztorlását. Még mielőtt *Hasselquist* kiérkezett volna, két norvég és néhány német eredetű evangélikus lelkésszel megszervezte az Észak-Illinois-i Zsinatot.

Esbjörnnek hamar felismerték, hogy ha nem akarnak a delawarei svéddek sorsára jutni, gondoskodniuk kell a lelkészképzésről. Ennek érdekében egy svéd ifjút, *Norelius Erik-et* az Ohio állambeli Columbusban levő evangélikus szemináriumba küldték. Ugyancsak 1852-ben, az újonnan megalakított zsinat az illinois-i Springfieldben főiskolát állított fel "Illinois State University" néven, ahová 1857-ben Esbjörnt meghívták skandináv teológiai professzornak. Két évi tanítás után Esbjörn arra a meggyőződésre jutott, hogy nem folytathatja tovább munkáját a szemináriumban és lemondott állásáról. Mindennek legfőbb oka az volt, hogy a többi professzor nem tartotta fontosnak az evangélikus hitvallásokat, ami miatt Esbjörn nem látta biztosítottnak munkája eredményét. *Hasselquist*, *Norelius* és a közben kiérkezett svéd és norvég lelkészek helyesnek tartották döntését és elhatározták, hogy megszakítanak minden kapcsolatot a hitvallási szempontból nem evangélikus német "lutheránusokkal" és külön skandináv zsinatot alkotnak. Ez 1860 június 5-én meg is történt és az új szervezetnek a hitvallásosság kihangsúlyozására a "Skandináv Augustana Zsinat" nevet adták. *Hasselquist* lett a zsinat első elnöke, míg Esbjörn a Chicagóban felállított iskola vezetője lett. Ez az iskola később Paxtonban, majd 1875 után Rock Islandban folytatta működését "Augustana College" néven.

Tíz esztendővel később a szépen fejlődő zsinatból - nyelvi okok miatt - barátságosan kiváltak a dánok és a norvégek és attól kezdve az Augustana Zsinat, mint a svéd evangélikusokat összefogó egyházi szervezet folytatta igen eredményes munkáját és sikerült gyülekezeteivel behálózni az Egyesült Államoknak, sőt Kanadának is szinte minden részét.

KÜZDELEM AZ AMERIKAI EVANGÉLIKUS EGYSÉGÉRT

Mind a svéd Augustana Zsinat, mind a norvég és dán zsinatok nagymértékben erősítették a hitvallásokhoz ragaszkodó amerikai evangélikusok számát. A hitvallásokat kevésbé értékelő csoportot főleg a keleti államokban levő és az Egyetemes Zsinatba szervezett németeredetű evangélikusok alkották. Ennek a csoportnak szellemi vezetője *Dr. Schmucker S. Sámuel* volt, aki fiatal korában még erősen ragaszkodott a hitvallási iratokhoz. Később azonban véleménye megváltozott és részben a porosz únió hatására, részben téves pietisztikus eszmék befolyása következtében mindinkább eltávolodott fiatalkori eszményeitől. Nézete szerint az "amerikai lutheranizmus" sajátossága abban volt, hogy a lutheri reformáció kincseit összepárosította az amerikai puritánok hagyományaival. 1838-ban "Testvéri Felhívás az Amerikai Protestáns Egyházakhoz" című iratával egyesülésre hívta fel az amerikai protestáns egyházakat, majd 1846-ban egyike volt azoknak, akik megalakították az "Evangéliumi Alliance"-ot. Gondolkozásmódját kétségtelenül befolyásolta a racionalisztikus liberális teológia is. 1848-ban megtámadta a lutheri hitvallások úrvacsoratanítását. Ezt névtelen vitairatban a konzervatív irány képviselői erőteljesen kifogásolták, mire *Schmucker* egyik tanítványával, *Kurtz Benjáminnal* közösen felelt "Definitive Synodical Platform" című, 1855-ben kiadott iratában. Ebben az iratban azt állították, hogy sok hibát fedeztek fel az Ágostai Hitvallásban és új hitvallási alapot ajánlanak az Egyetemes Zsinat számára. *Sprecher Sámuel*, a "Wittenberg" kollégium elnöke hasonló szólásokat pengetett. A helyzetet jobban kiéleltette *Waltherék* és a buffalói és iowai zsinatok beavatkozása a vitába.

Ugyanakkor az Egyetemes Zsinat tagjai között lévő konzervatív elemek is megszólaltak és erősen megtámadták Schmuckerékat. A New York-i Ministerium, amely 1821-ben liberalizmusa miatt kivonult az Egyetemes Zsinatból, 1837-ben ismét tagjává vált, sőt addigra már többségében konzervatív elemekből állott. Az "amerikai lutheranizmushoz" húzó liberális elemek addigra kiváltak a zsinatból és megalkották a "Francke Zsinatot", mely teljesen elvetette az Ágostai Hitvallást. Volt egy mérsékeltebb csoport is a régi New York-i Ministeriumban, amely szintén kivált és zsinatot alkotott, a "Hartwick Zsinatot". Ezek az Ágostai Hitvallásnak egy módosított, minden protestáns által elfogadható formáját rögzítették le alapelvül 1837-ben történt megalakulásukkor, és felekezeti közti ébredési mozgalmakkal dolgoztak együtt. Noha hitvallási tekintetben az új Hartwick Zsinat épp olyan engedékeny volt, mint a Francke Zsinat, a kettő között állandó harc folyt. Hasonló kérdések okoztak zavart a kis Marylandi Zsinat alapelveinek leszögezésekor 1844-ben, azonban itt az Egyetemes Zsinatban felülkerekedő konzervatív elemek Schmucker teológiai álláspontjának érvényrejutását megakadályozták.

1853-ban visszatért az Egyetemes Zsinatba a legrégebbi amerikai evangélikus egyházi szervezet, a Pennsylvániai Ministerium. Ez a zsinat közben alapelvei közé iktatta az e-evangélikus hitvallási iratokat, úgyhogy a hitvallásos elemek többségre jutottak az egyetemes szervezetben is. Ugyanakkor más zsinatok is csatlakoztak, úgyhogy az Egyetemes Zsinat számszerűleg is jelentősen megerősödött.

A hitvallásos elemek befolyásának erősödése ismét felvetette az Egyetemes Zsinat hitvallási alapjának a kérdését. Schmucker és Kurtz ekkor készítették el a fentebb már említett "Definitive Synodical Platform" című iratukat, melyben az Ágostai Hitvallás állítólagos hibáira mutattak rá. Ezek szerintük a következők voltak: a II. cikknek az a mondata, amelyben az újonnszületés a keresetséggel és a Szentlélek adományával van összefüggésben; a VIII. cikknek az az állítása, hogy az úrvacsora áldásai nincsenek összefüggésben az azt kiszolgáltató érdemtelenségével; a IX. cikkből az a mondat, hogy a keresetség által kegyelmet nyerünk; a X. cikkben, az úrvacsorában Krisztus reálprezenciájáról szóló tanítás; az egész XI. cikk, mert az a magángyónásról szól, valamint a XXIV. cikkből a mise rendjének elfogadása.

Az irat benyújtása nagy visszatetszést szült és az Egyetemes Zsinat 23 tag-zsinata közül csupán három fogadta el. Ez a szám is mutatja a konzervatív elemek erősödését az Egyetemes Zsinatban.

Közben újabb zavarokat okozott a Melancthon Zsinat felvételi kérése az Egyetemes Zsinat közösségébe. Ezt a zsinatot Dr. Kurtz alakította 1857-ben azon gyülekezetekből, amelyek nem akartak az egyre konzervatívabbá vált Marylandi Zsinat tagjai lenni. A Melancthon Zsinat nem az Ágostai Hitvallást, hanem az Evangéliumi Alliance alapelveit fogadta el saját alapelveinek. Mikor ugyanabban az esztendőben az Egyetemes Zsinat pittsburghi gyűlésén felvételért folyamodtak, a delegátusok többsége csak abban az esetben volt hajlandó a zsinat felvételéhez hozzájárulni, ha a Melancthon Zsinat felülvizsgálja hitvallási alapjait. A nagy Pennsylvániai Ministerium és a svéd gyülekezeteket képviselő Esbjörn és Hasselquist azonban így is a felvétel ellen szavaztak. Nem kis mértékben ez az esemény indította el az önálló skandináv Augustana Zsinat három évvel későbbi megalakulását.

1860-ban érte el az Egyetemes Zsinat számszerű fejlődésének kulminációs pontját. Észak-Amerika 245.000 konfirmált evangélikusa közül 164.000-t számíthatott tagjai közé, 1313 lelkész közül 864-et, és az összes evangélikus zsinatot, a Missouri, iowai, buffaloi, Tennessee, valamint a független norvég zsinatokon, továbbá a bizonytalan hitvallási alapokon álló Francke Zsinaton kívül.

1860-ban azonban lassan megindult az Egyetemes Zsinat hanyatlása. Először a skandináv evangélikusok kivonulása gyengítette meg a szervezetet, majd az 1861-ben kitörő polgárháború következtében a déli zsinatok váltak le és 1863-ban megszervezték az "Evangélikus-Lutheri Egyetemes Zsinatot Amerika Szövetséges Államaiban". Meg kell jegyezni, hogy a kiválás nem a

rabszolgakérdésben felvetődött véleménykülönbség következménye volt, mint a baptistáknál és más felekezeteknél, hanem annak a ténynek volt vetülete, hogy az Egyesült Államok politikailag kettészakadt, és a déli evangélikus zsinatok ezt a kettészakadást állandónak gondolták.

A Melancthon Zsinat felvételének sikere arra indította 1864-ben a fentebb már említett Francke Zsinatot, hogy szintén kérje felvételét az Egyetemes Zsinatba. Az Egyetemes Zsinat közgyűlése szótöbbséggel befogadta a Francke Zsinatot tagjai közé, azonban a zsinat delegátusainak ígéretet kellett tenniük, hogy legközelebbi közgyűlésükön elfogadják az Ágostai Hitvallást a zsinat alapelveül. A Pennsylvániai Ministerium azonban nem fogadta el a döntést, mert szerinte alkotmányértés történt, ugyanis az Egyetemes Zsinat alkotmánya kimondta, hogy csak evangélikus zsinatok vehetők fel az Egyetemes Zsinat tagjai közé, márpedig a Francke Zsinatról egy 1844-ből származó világi bírósági döntés kimutatta, hogy nem evangélikus szervezet. Tekintettel arra, hogy a pennsylvániaiak 1853-ban azonnal a feltétellel csatlakoztak, hogy ha alkotmányértés történik, visszavonulhatnak a zsinat tanácskozásaitól, ennek a lépésnek végrehajtását határozták el a Francke-féle zsinattal kapcsolatos döntés után. Ugyanakkor kilenc más zsinat delegátusaival együtt tiltakozó iratot nyújtottak be a zsinat vezetőségéhez, a végzés ellen.

Az Egyetemes Zsinat, félve a szakadástól, világosan leszögezte hitvallásos álláspontját és bizottságot küldött ki a Francke Zsinat hitvallási alapjának felülvizsgálatára. Ez a lépés azonban sajnos nem tudta megmenteni az Egyetemes Zsinat egységét.

Zavarta az eseményeket, hogy közben Dr. Schmucker, a gettysburghi szeminárium rektora, lemondott állásáról. A pennsylvániaiak, félve, hogy jelöltjüket, a konzervatív *Krauth Károlyt* nem tudják utódjául megválasztatni, 1864-ben új szeminárium alapítását határozták el Philadelphiában, és annak tanárává Dr. Krauth-ot, valamint a gettysburghi német professzort, *Dr. Schaffer C.F.*-et hívták meg. Néhány hét múlva pedig a gettysburghi szeminárium kormányzóbizottsága betöltötte az "amerikai lutheranizmus" nagy propagálójának, Dr. Schmucker Sámuelnek a helyét *Dr. Brown Jánossal*, egy mérsékelt konzervatív teológussal.

A két szeminárium közötti ellentét nagyban kiéleződött a diákság egy részének Philadelphiába való távozásával, valamint a tanári karok irodalmi vitájával. A pennsylvániaiaknak az 1864-es gyűlésről való kivonulását a gettysburghi szeminárium kormányzóbizottsága úgy magyarázta, hogy az az Egyetemes Zsinatból való kilépéssel egyenlő és megszüntette a bizottság pennsylvániai delegátusainak a tagságát.

Ugyanez a kérdés felvetődött két évvel később, az Egyetemes Zsinat az Indiana állambeli Fort Wayne-ben tartott közgyűlésén. Az elnöklő *Sprecher Sámuel* úgy magyarázta a pennsylvániaiak visszavonulását, hogy az kilépéssel egyenlő és a delegátusok a tárgyalásokon csak akkor vehetnek részt, ha ismét kérik felvételüket. Ennek a pontnak a tárgyalását pedig a tisztségviselők választása utánra tűzték ki. Így a pennsylvániai delegátusok közreműködése nélkül Dr. Brown-t, a gettysburghi szeminárium elnökét választották meg az Egyetemes Zsinat elnökévé. Brown azzal akarta megmenteni a helyzetet, hogy visszafogadta a pennsylvániaiakat, csupán azt kérte tőlük, hogy mondjanak le 1853-ban tett rezervációjukról. A Pennsylvániai Ministerium hajlandóságot is mutatott ennek megtételére, azonban akkor részt követelt a tisztségviselők megválasztásából is. Mivel ez a megválasztott tisztikar lemondását jelentette volna, az Egyetemes Zsinat ebbe nem tudott belemenni és a Pennsylvániai Ministerium végleg kivonult az egyetemes szervezetből.

Az Egyetemes Tanács megalakulása

A pennsylvániaiak azonban felismerték az egyetemes szervezet szükségességét és 1867-ben ugyancsak Fort Wayne-be hívták meg a hitvallásukhoz ragaszkodó evangélikus zsinatokat új egyetemes szervezet alakítására. Az első hívásra tizenhárom zsinat küldte el delegátusait, közöttük a skandináv Augustana Zsinat, az iowai és a buffaloi zsinatok is, azonban az utóbbi kettő csak a

tanácskozásokon vett részt, de nem csatlakozott a megalkotott új szervezethez, melynek "Egyetemes Tanács" (General Council) nevet adtak. Ugyancsak kimaradt a szervezetből a Missouri Zsinat is, noha eleinte érdeklődött a szervezet iránt.

Az Egyetemes Tanács tagjainak többsége az Egyetemes Zsinatból vált ki. Így a régi egyetemes szervezet, amely 1860-ban az amerikai evangélikusok kétharmadrészét foglalta magában, tíz évvel később már csak egynegyedének volt összefoglaló szerve, míg az új szervezet csaknem azonos nagyságú volt eleinte az Egyetemes Zsinattal, néhány esztendő múlva azonban jóval meghaladta annak nagyságát.

Az Egyetemes Tanács alapelvei közé iktatta a lutheri hitvallásokat és erőteljes munkába kezdett: új istentiszteleti rendet állított össze, énekeskönyvet adott ki és tovább munkálkodott az egységért. Sajnos az alkotó zsinatok nyelvi különbségei, valamint egyes tanításbeli kérdések továbbra is sok vitát okoztak ebben az egyetemes szervezetben is.

A 19. század utolsó három évtizedét az Egyesült Államok nagy gazdasági fellendülése jellemezte. A polgárháború végével az államok közötti egység helyreállott, az iparo-sodás megindulása a polgárok anyagi jólétét emelte, és a nagy vasútvonalak építése a tele-pülés elől eddig elzárt hatalmas nyugati területeket nyitott meg a bevándorlók egyre na-gyobb számban érkező csoportjai részére. Mindez természetesen következményekkel járt az amerikai felekezetek számára is. A nyelvi különbségek mindinkább jelentéktelenebbé váltak, az új területek hatalmas missziói feladatokat adtak, míg az anyagi jólét emelkedése az egyházak anyagi és szellemi erejének gyarapodásával is járt.

Ebben az időben négy nagyobb csoportra lehetett osztani az Egyesült Államok evangélikusait: az Egyetemes Zsinat, az Egyetemes Tanács, a Déli Zsinat és a független zsinatokba tartozó evangélikusság csoportjaira. Ezen szervezetek történetét külön-külön szükséges szemügyre vennünk, hogy megérthessük a párhuzamos események összefüggését.

Egyetemes Zsinat

Az Egyetemes Zsinathoz 1870-ben 21 kerületi zsinat, 647 lelkész és körülbelül 87.000 evangélikus tartozott. Az Egyetemes Tanács megalakulása, noha elsősorban a kon-zervatív elemeket vonta ki a régebbi egyházi szervezetből, nem jelentette azt, hogy a hitval-lásukhoz ragaszkodó elemek befolyása megszűnt az Egyetemes Zsinatban. Még az 1868-i közgyűlésen javaslat hangozott el az Ágostai Hitvallásnak az alkotmány szövegébe való fel-vétele mellett, mire a közgyűlés a "Te Deum" éneklésébe tört ki. Ezt a javaslatot a követ-kező gyűlésig minden rész-zsinat ratifikálta és így 1869-ben a határozat érvénybe is lépett. A többi hitvallási iratokról ekkor még nem volt szó. Közben mindinkább erősödött a fiata-labb és konzervatívabb elemek befolyása, akik a Kis Káté jelentőségére mutattak rá. 1875-ben már nincsenek liberálisok a vezetőségben sem. A vita ettől kezdve az Ágostai Hitvallás értelmezése és a többi evangélikus hitvallások elfogadása körül folyt. 1895-ben a Hagers-townban tartott közgyűlésen kijelentették, hogy az Ágostai Hitvallás kifejezésen a meg-nem-változtatott Ágostai Hitvallást kell érteni, hat esztendővel később pedig elutasították azt a kísérletet, hogy van különbség az Ágostai Hitvallás lényeges és lényegtelen részei között. Az 1909-ben tartott közgyűlésre *Dr. Keyser L.S.*, a Wittenberg-szeminárium tanári karával együtt kidolgozta az Egyetemes Zsinat hitvallási alapjának összefoglalását, melynél figye-lembe vette az Egyetemes Tanács kritikáját is. Ezt a tervezetet a közgyűlés elfogadta, majd 1911-ben az alkotmányba való beiktatását javasolta, amelyet a rész-zsinatok 1913-ig mind jóvá is hagytak. Ennek a lépésnek azért volt nagy jelentősége, mert itt már említés történik a többi evangélikus hitvallási irat értékéről is és különösen kiemelték a Kis Káté jelen-tőségét. Ezzel az Egyetemes Zsinat véglegesen eltért az "amerikai lutheranizmus" és a "De-finitive Synodical Platform" hitvallásellenes útvjáról és lehetővé tette a későbbi egyesülést a konzervatívabb egyházi szervezetekkel.

A liturgikus kérdésekkel való foglalkozás hasonlóképpen erősítette az egységejutás útját. Az 1868-i közgyűlésen énekeskönyv-tervezetet fogadtak el, melynek "Book of Worship" címet adtak, míg a következő évben elfogadták az istentiszteleti rendet, az un. "Washington Service"-t. A liturgiai bizottság bizonyos mértékben ezzel a renddel jobban közeledett a régi evangélikus istentiszteleti hagyományokhoz, mint amikor a Schmucker Sámuel által irányított liturgiai bizottság végezte munkáját.

1878-ban a déliek egyetemes szervezete javaslatot tett közös angolnyelvű istentiszteleti rend készítésére. 1879-ben az Egyetemes Zsinat elfogadta ezt az ajánlatot és két évvel később bizottságot küldött ki a terv megvalósítására. 1883-ban azonban már az Egyetemes Tanács is csatlakozott a javaslatához, és két év múlva elkészült a "Common Service"-nek nevezett istentiszteleti rend. Ezt 1885-ben el is fogadta a zsinat, azonban 1891-ben ellenzői támadtak és véglegesen csak 1899-ben ment át a közhasználatba, addig felváltva használták a "Washington Service"-szel.

A következő lépés a közös énekeskönyv megalkotásának a terve volt. Ezt 1897-ben határozták el és 1915-ben valósult meg "Common Service Book" néven, melynek fokozatos elterjedése ugyancsak elősegítette a három szervezet egyesülését.

Közben az Egyetemes Zsinat is kiépítette a maga szervezeteit. 1869-ben megválasztották a közgyűlésen a kül- és hazai missziói, valamint az egyházterjesztői munka vezetőségét, mely átvette az eddig szabad társulatként működő egyesületek szerepét. Az indiai külmissziói állomást megosztották a Pennsylvanai Ministeriummal, majd később Libériában és 1915-ben a dél-amerikai Brit-Guyanában kezdett a zsinat külmissziói munkát. 1918-ban ezeken a mezőkön összesen 62 misszionárius dolgozott és közel 60.000 volt a megkereszteltek száma. Ugyancsak erőteljes munkát végeztek az Egyesült Államok területén alakított missziói gyülekezetek révén is: 1869-től 1918-ig a zsinat több mint 800 missziói gyülekezet felállítását támogatta. A nyugati részek lelkészekkel való ellátása érdekében a meglévő gettysburghi szeminárium, Wittenberg és Harwick szemináriumok és a Susquehanna egyetem mellé Kansas államban megszervezték a "Western Theological Seminary"-t, amelyet később Nebraskába költöztettek. Ugyancsak ebben az államban állították fel a német "Luther Márton" szemináriumot Lincoln városában, valamint Chicagóban is szerveztek egy német szemináriumot, mely azonban később a Western Theological Seminary-val egyesült, mint annak németnyelvű osztálya. A németországi Breklum szemináriummal is volt egyessége a zsinatnak amerikai szogálatra készülő lelkészek kiképzése érdekében. Az Egyetemes Zsinat nevelői munkáját még hat kollégium is támogatta, amelyek részben kapcsolatban állottak a teológiai intézetekkel. Számos szeretetintézmény, közöttük a baltimorei diakonissza-anyaház, egyházi lapok, ugyancsak erősítették az északi egyetemes szervezet szolgálatát.

Az Egyetemes Zsinat szinte kizárólag német eredetű evangélikusokból állott. Igen sok gyülekezetben, különösen Illinoisban és Nebraskában, a német nyelv kizárólagos istentiszteleti nyelv volt. Ez a tény azonban nem zárta el annak az útját, hogy a zsinat más eredetű evangélikusokkal ne keresse a kapcsolatokat. Az Egyetemes Tanáccsal és a déli egyetemes szervezettel való kapcsolataikról már fentebb is volt szó. Egy ideig levelezési kapcsolatban állott a zsinat a norvég származásúak és a dánok zsinataival, akik számára az európai egyházi híreket közölte. Csakhamar alakultak zsinatközi konferenciák, melyek közül némelyiken az említett egyházszervezeteken kívül az Iowai Zsinat és az Egyesült Ohioi Zsinat is részt vettek. 1898-ban, 1902-ben és 1904-ben megrendezték az evangélikusok szabad konferenciáját, amelyen ugyancsak több szervezet evangélikusai találkozhattak. Az evangélikus férfiak szervezete, a "Lutheran Brotherhood" és az ifjúsági szervezet, a "Luther League" hasonlóképpen elősegítették a különböző zsinatokba szervezett evangélikusok közelebbkerülését egymáshoz. Az első világháború pedig szinte parancsolólag követelte együttműködő szervek megalkotását, részben az evangélikus tábort lelkészi szolgálat, részben a háború utáni segélymunka megszervezése érdekében. A legnagyobb jelentőségű események közé tartozott a reformáció négy százéves fordulójának megünneplése, melyre a három egyetemes jellegű egyházszervezet együttesen készülődött. 1918-ban ez az alkalom hozta meg a három egyetemes egyházszervezet végleges egyesülését.

A Déli Evangélikus-Lutheránus Egyház Egyesült Zsinata

Az Egyetemes Zsinat történeti fejlődéséhez igen hasonló a déli szervezet története is. Mint fentebb már említettük, ezt a szervezetet a polgárháború okozta politikai különválás hozta létre, és 1863-ban alakult öt déli zsinat részvételével. 1866-ban, amikor a második közgyűlésre jöttek össze a déli zsinatok kiküldöttei, a polgárháború véget ért és az államközösség egysége helyreállt. Kézenfekvő lett volna ekkor az Egyetemes Zsinattal való egyesülés, azonban éppen ezekben az években vált ki abból a tag-zsinatok egy része, így a déli zsinatok, amelyek egyébként is jobban ragaszkodtak a hitvallásokhoz, mint a régi egyetemes szervezet vezetősége, elhatározták, hogy külön szervezetben folytatják a munkát, amelynek 1867-ben a "Déli Evangélikus-Lutheri Egyetemes Zsinat" nevet adták.

Azonban az új zsinat így sem foglalta magában a déli zsinatok összességét. A tennesseei és a Holston zsinatok, amelyek szigorúan ragaszkodtak a lutheri hitvallásokhoz, nem voltak hajlandók társulni a régi Egyetemes Zsinatból kiszakadt déli zsinatokkal, mert azok az új egyházszervezet alapjai közé felvették a Biblia mellé az egyetemes hitvallásokat és az Ágostai Hitvallást, annak magyarázatát azonban kinek-kinek tetszésére bízták. Három évvel később ugyanezt az utolsó mondatot törölték az alkotmányból, majd 1872-ben a megnevező Ágostai Hitvallás elfogadását hangoztatták, azonban még ezen változtatások után sem csatlakozott a két említett zsinat. Erre 1880-ban a többi evangélikus hitvallási iratokat is elfogadták és négy évvel később egyesülési tárgyalásokba kezdtek a tennesseei és Holston zsinatokkal. A tárgyalások eredményre vezettek és két év múlva ezek részvételével megalakult a "Déli Evangélikus-Lutheri Egyház Egyesült Zsinata". Az új zsinat átvette a dél-carolinaiak szemináriumát és Columbia városba telepítette azt át, új épületet emelve számára. A szemináriumon kívül még öt kollégiumot és három középiskolát tartott fenn a zsinat 1918-ban. Ugyancsak erősütemű hazai és tengerentúli missziói munkába kezdett az új zsinat. Előzőleg külmissziói tekintetben együtt dolgoztak a rész-zsinatok az északi evangélikus egyetemes szervezetek missziói szerveivel, de 1887-ben az Egyesült Zsinat Japánban új missziói területen indította meg a munkát. Két szeretetintézménye is volt a déli egyetemes szervezetnek: egy árvaház és egy szeretetotthon.

A déli egyesült zsinatok erőteljesen munkálkodtak az amerikai evangélikus egység érdekében. A liturgiai kérdések rendezése terén tett kezdeményező lépéseikről már fentebb volt szó. Nagy jelentőségű volt az a javaslatuk, hogy kiindulópontnak a 16. század lutheri istentiszteleti rendjét vegyék. 1873-ban az Egyetemes Zsinat azt javasolta, hogy küldjenek baráti delegátusokat egymás közgyűléseire. Az Egyetemes Tanács azonban ezt a kérdést úgy módosította, hogy alakítsanak először bizottságokat a hitvallási kérdések megbeszélésére. A déliek támogatták az Egyetemes Tanács javaslatát, amelynek a közgyűlésére 1876-ban meg is érkeztek a déli zsinatok baráti kiküldöttei. Miután 1877-ben az Egyetemes Zsinat is biztosította a délieket az Ágostai Hitvalláshoz való ragaszkodásáról, ennek az egyetemes szervezetnek a közgyűléseire is küldöttek a déliek testvéri delegátusokat, amit azok hasonlóképpen viszonyoztak is. Mindezek a próbálkozások megjavították a kapcsolatot a három nagy evangélikus egyházi szervezet között és elősegítették azok 1918-ban bekövetkezett egyesülését.

Fentebb történt említés az Egyetemes Tanács, vagy teljes nevén "Az Evangélikus-Lutheri Egyház Egyetemes Tanácsa Észak-Amerikában" (The General Council of the Evangelical Lutheran Church in North America) megalakulásáról. Az új szervezet nagyjából összefoglalta az evangélikus hitvallásokhoz ragaszkodó amerikai evangélikusok nagy részét, még a Missouri Zsinat is érdeklődött munkája iránt megalakulásakor, de félve az új szervezet hierarchikus tendenciáitól, elutasította az ahhoz való csatlakozást. Mindjárt az első közgyűlésen két igen konzervatív irányt képviselő zsinat, a Löhe Vilmos tanítványaiból megalakult Iowai Zsinat és az Egyesült Ohioi Zsinat felvetett négy fontos kérdést, melynek tisztázásához kötötték csatlakozásukat. Ez a négy kérdés később több mint egy évtizedig foglalkoztatta az új szervezetet és nagyban hátráltatta annak fejlődését. A négy kérdés *a chiliizmus megítélésére, a más felekezetekkel való oltár- és szószékközösségre, és a titkos társaságokról alkotott felfogásra* vonatkozott. Tekintettel arra, hogy

az Egyetemes Tanács a felvetett kérdésekre nem tudott kielégítő feleletet adni, az Egyesült Ohioi Zsinat megszüntette kapcsolatait az újonnan alakult szervezettel, míg az Iowai Zsinat csak félhivatalos kapcsolatot tartott az Egyetemes Tanáccsal.

1868-ban, a következő közgyűlésen ismét előkerültek a felvetett kérdések, és ekkor a Wisconsin Zsinat hagyta ott a szervezetet, két év múlva az Illinoisi és Minnesotai Zsinatok, 1872-ben az Ohioi Angol Zsinat, majd 1887-ben a Michigani Zsinat.

Az **oltár- és szószékközösség** kérdésének megoldása azért volt igen nehéz, mert a keleti zsinatokban másfelekezettel való szószékcseré és közös úrvacsoraosztás szokásban volt, míg a nyugati zsinatok ezt megengedhetetlennek tartották. Áthidaló megoldásként született meg 1872-ben az ohioi Akronban a következő deklaráció:

- "1. A szabály: Lutheránus szószékek csak lutheránus lelkészek számára vannak (fenntartva). Lutheránus oltárok csak lutheránus úrvacsorázók számára vannak (fenntartva).
2. Az ez alól a szabály alól való kivételek a kiváltságok és nem a jog területére tartoznak.
3. A kivételek elhatározása ezekkel (a fenti) alapelvekkel összhangban a lelkészek lelkiismeretének a megítélése révén akkor történik, amikor az esetek felvetődnek."

Ez a szabály azonban sokakat nem elégitett ki és 1875-ben az illinois Galesburgben tartott közgyűlésen az Augustana Zsinat javaslatára új szabályt fogadtak el, amely egyenlő volt az akroni deklaráció első pontjával, de megszüntette a kivételeket. Tekintettel arra, hogy a közgyűlés sohasem érvénytelenítette az Akroni Deklaráció rendelkezéseit, a két elhatározás párhuzamosan érvényben volt és sok zavart, valamint félreértést okozott, noha később a galesburgi deklaráció ment át a gyakorlatba mindinkább.

A **titkos társaságok** kérdésében az 1868-i közgyűlés úgy döntött, hogy az azokba való belépéstől óvni kell az egyháztagokat, míg azokat, akik már tagjai ilyen szervezeteknek, ki kell rekeszteni a gyülekezetből addig, amíg meg nem szüntetik a titkos társaságokkal való közösségüket.

A **chiliasmus** kérdését a pennsylvaniaiak egyik kiküldöttjének, *Dr. Seiss J.A.*-nak "Az utolsó idők" című könyve vetette fel. Noha az említett Seiss lelkész később módosította álláspontját, az Egyetemes Tanács leszögezte, hogy a hitvallási iratok értelmében vallja Krisztus második eljövételéről szóló tanítás érvényességét, de megtagadja annak materialisztikus-chiliasztikus értelmezését. Végül hangoztatta, hogy a nyitva levő kérdésekre a hitvallások szellemében kell keresni a feleletet.

A másik problémát a **nyelvi kérdések** okozták: a zsinatok egy része ragaszkodott a német nyelvhez, az Augustana Zsinat a svéd nyelvet használta, míg az angol nyelv terjedése egyre jobban háttérbe szorította a két előbbit. Ugyanakkor az Egyetemes Tanács gyülekezetei által elfoglalt területekre más nyelveket beszélő evangélikus bevándorlók is érkeztek, akiknek lelkigondozása csak szaporította a nyelvi nehézségeket. 1882-ben egy-egy angol, német és svéd nyelvű hazai missziói bizottságot szerveztek meg, amelyek saját területükön végezték felelősséggel munkájukat. A német bizottság kapcsolatban állott a németországi Kropp szemináriummal, mely missziói szolgálatra készülő lelkészeket nevelt az Egyetemes Tanács számára. A háború kezdetekor megszűnt a németországi lelkészek kihozatalának lehetősége, ekkor az 1911-ben felállított kanadai Saskatoon kollégium kezdte meg a lelkészek nevelését a németnyelvű szolgálatra. A svéd bizottság teljesen az Augustana Zsinat gondozásában állott és igen szép munkát végzett sok száz új gyülekezet szervezésében.

1905-ben egy negyedik hazai missziói bizottság felállítása vált szükségessé. A Magyarországról érkező nagyszámú bevándorló egy **szláv-magyar missziói bizottság** megszervezésére indította az Egyetemes Tanácsot. *Dr. Ramer R.L.* lelkész, aki a bizottság felügyelője lett, előzőleg két esztendő telt Magyarországon a kérdés tanulmányozása végett. Sajnos, alkalmas lelkészek hiánya miatt igen lassan haladt a bizottság munkája: 1918-ig tizenhét szlováknyelvű, kilenc magyar nyelvű, egy vendnyelvű, tíz lett nyelvű és néhány vegyes összetételű gyülekezet megszervezését sikerült előmozdítani. A szlovák gyülekezetek száma valójában nagyobb volt a fentebb jelzethél, mert 1902-ben tizenöt szlovák gyülekezet önálló szlovák evangélikus zsinatot alkotott, mely azonban nem csatlakozott az Egyetemes Tanácshoz, hanem 1908-ban a Missouricsoport tagjává vált. A magyar nyelvű gyülekezetek szervezését nagyban akadályozta az állandó lelkészhiány, valamint a magyarországi Egyetemes Egyháznak az az elgondolása, hogy a magyarországi Református Konventhez hasonlóan saját szervezeti egységbe vonja az amerikai evangélikusokat. Így pl. a New Jersey államban lévő new-brunswicki gyülekezet sokáig a Dunántúli Egyházkerület tagja volt. Ez a rendszer, amelynek megvalósításáért az Egyetemes Egyház 1914-ben *Raffay Sándor* akkori budapesti lelkészt kiküldte, alig tette lehetővé új gyülekezetek szervezését, majd pedig az első világháború kitörése az egész tervet lehetetlenné tette.

Az Egyetemes Tanács külmissziói munka végzésére is elhatározta magát. Az 1866. évi nagy szakadás után a meggyöngült Egyetemes Zsinat nem volt abban a helyzetben, hogy folytatni tudta volna indiai külmissziói munkáját. Úgy határoztak, hogy a missziói terület egy részét átadják az anglikán egyháznak. Mikor ezt a tervet *Heyer Konrád Ferdinánd* nyugalomba vonult misszionárius meghallotta, 77 éves kora ellenére Amerikába utazott és fellelkesítve a pennsylvaniaiakat, vállalta a feladandó munkamező megszervezését, hogy megmentse azt az evangélikus egyház számára. A pennsylvaniaiak elfogadták ajánlatát és Heyer 1871-ig Indiában munkálkodott, mikor átadta munkamezejét fiatalabb kollegáinak. 1876-ban az Egyetemes Tanács megalakította külmissziói bizottságát és átvette az indiai munkamezőről való gondoskodás terhét a Pennsylvanai Ministeriumtól. 1901-ben Porto Rico szigetén új missziói állomáson kezdte meg a munkát az Egyetemes Zsinat, amelyhez csatlakozott a Dániától megvásárolt Szűz (Virgin) szigeteken a dánok által végzett missziói munka átvétele is. 1908-ban pedig a déli szervezet Japánban kezdett missziói munkájához csatlakozott az Egyetemes Tanács.

Dr. Passavant Vilmosnak, az amerikai evangélikus szeretetmunka atyjának a szervezethez való tartozása révén igen sok szeretetintézmény erősítette az Egyetemes Tanács szolgálatát. Az Augustana Zsinat ugyancsak buzgón szervezte intézményeit. 22 árvaház, 17 szeretetotthon, 11 evangélikus kórház, 7 vendégház, 5 bevándorló- és tengerészotthon, 4 diakonissza-anyaház (Philadelphia, Omaha, Milwaukee, St.Paul) tettek az Egyetemes Tanácsot alkotó gyülekezetek és zsinatok ilyenirányú felelősségéről tanúbizonyságot.

Az Egyetemes Tanács öt teológiai szemináriummal rendelkezett. Az Augustana Zsinatnak az illinois Rock Islandban, a Pennsylvanai Ministeriumnak Philadelphióban voltak lelkészképző intézetei. *Dr. Passavant* 1891-ben Chicagóban alapított szemináriumot, amelyet később annak Maywood nevű elővárosába helyeztek át, míg a nyugati részek lelkészutánpótlása biztosítására 1910-ben Portlandben (Oregon) felállították a "Pacific" szemináriumot, azonban később Seattlebe (Washington) költöztették át. A kanadai zsinatok az ontarioi Waterloo szemináriumát támogatták, mely 1911-ben kezdte meg működését. Ezenkívül az Egyetemes Tanácshoz tartozó zsinatok tíz kollégiummal, hét középiskolával és egy leánynevelő intézettel rendelkeztek.

Az Egyetemes Tanács is támogatta a szervezetek egységesítésére irányuló mozgalmakat, azonban hűségesen őrizte - alapelveihez híven - a tanításban való egységrejutás gondolatát. A liturgiai kérdésekkel kapcsolatos eredményekről, valamint a baráti delegátusoknak egymás üléseire való kiküldéséről fentebb már volt szó. 1895-ben az Egyetemes Tanács beleegyezését adta a két másik nagy szervezet azon kéréséhez, hogy a gyakorlati munka végzésének egyszerűsítése céljából közös bizottságokat hozzanak létre. 1903-tól kezdve a kül- és hazai missziói bizottságok, evangélikus könyvkiadóintézmények, a teológiák és kollégiumok tanári karai, a diakonissza-

anyaházak vezetői és más intézmények irányítói gyakran tartottak közös üléseket. Az Egyetemes Tanácsnak az Egyetemes Zsinat hitvallási alapja iránt érdeklődő kérdése 1907-ben nagymértékben elősegítette az utóbbi egyháztest hitvallási alapjának tisztázódását.

Amerika Egyesült Lutheránus Egyházának a megalakulása.

1909-ben az Egyetemes Zsinat elhatározta a reformáció négyszázéves fordulójának megünneplését. Ugyanekkor a többi nagyobb egyháztest is hasonló gondolatokkal foglalkozott és felvetődött egy közös jubileumi bizottság felállításának a gondolata. Ezt sikerült is megvalósítani az Egyetemes Zsinat, az Egyesült Zsinat (déliek), az Egyetemes Tanács, az Iowai és Egyesült Ohioi zsinatok részvételével. Már 1914-ben felvetődött a három első szervezet 1917-re történő egyesítésének a gondolata, de a résztvevők ezt túl korainak találták. 1917-ben azonban a laikus delegátusok erőteljes mozgalma révén április 18-án felszólították a három egyházi szervezet elnökeit, dolgozzanak ki tervezetet a mielőbbi egyesülésre. A munka csakhamar megindult és még abban az évben javaslat került a három résztvenni óhajtó szervezet közgyűlései elé "Amerika Egyesült Lutheránus Egyháza"-nak megalakításáról (United Lutheran Church of America).

Az egyetemes szervezetek mind elfogadták az egyesülési tervet, egyedül az Augustana Zsinat vonult vissza az egyesülés elől. Az új egyesült egyházi szervezet megalakulása egy esztendővel később, 1918 november 14-én történt New Yorkban, amikor is *Knobel Frigyes H.-t* választották meg az új nagy egyetemes szervezet elnökévé.

Az Egyesült Lutheránus Egyház az összes hitvallási iratot alapelvei közé iktatta. Szervezetében a belső ügyek intézésében tág teret tartott fenn a rész-zsinatok számára, míg az egyház kifelé való kapcsolatainak ápolását az egyetemes szervezet végezte. Az egyház alakulásakor 45 zsinatot, 800.000 konfirmált evangélikust, 2800 lelkészt és közel 4000 gyülekezetet foglalt magában, azaz, az amerikai evangélikusság egy harmadát.

Harminc esztendő történetének legjelentősebb eseményei közé tartozik az 1920-as Washingtonban (D.C.) tartott közgyűlés hat pontja, mert ez adta meg az új szervezet jellegét az ezután következő időkben. Elsősorban leszögezték az egyház katholicitását, azaz a nyelvi és faji különbségektől való függetlenségét. Lándzsát törtek az amerikai evangélikusok további uniójának munkálása mellett, viszont a többi protestánsokkal való unió kérdésében a tanításban való megegyezés szükségességét hangsúlyozták, nem zárva ki a gya-korlati kérdésekben való együttműködés lehetőségét. Végül a szószer- és úrvacsorai közösség, valamint a titkos társaságok kérdésében szögezték le az egyház álláspontját.

Az első idők a belső elrendezés kérdésének megoldásával teltek el. Az új egyháztestet alkotó rész-zsinatok sokszor azonos területen működtek, vagy aránytalanul nagyok, ill. kicsik voltak. Ezeket a kérdéseket csak fokozatosan sikerült megoldani. A zsinatok nyelvhasználat szerint való elhatároltságát az egyház megszüntette. Ezen a téren csak két kivétel volt: az 1919-ben megalakult "Szlovák Sion Zsinat", valamint az egyházhoz a második világháború előtt csatlakozott "Izlandi Zsinat". Az izlandiak főleg Kanadában éltek és 1885 óta önálló zsinatot alkottak. Külmisziói munkájuk révén kapcsolatba kerültek az Egyesült Lutheránus Egyházzal, majd később csatlakoztak ahhoz, mint annak egyik tag-zsinata. A többi nem-angolnyelvű gyülekezetet beszervezték a helyi zsinatokba és csupán tanácsadó jellegű szervezeteket alkothattak. Az angol, német, szlovák és izlandi nyelveken kívül a magyar, vend, finn, lett, litván, észt, olasz, spanyol és jiddish nyelv volt ekkor használatos az Egyesült Lutheránus Egyház gyülekezeteiben.

Az új szervezet átvette a három régi, egyetemes jellegű szervezettől azok misziói munkamezőit. Az első háború alatt ezekhez a munkamezőkhöz csatlakozott a Schleswig-Holstein-i német misziótól átvett indiai munkamező, a berlini misziótól átvett kínai misziói terület és misziói munka indult meg Dél-Amerikában, Buenos Aires központtal. A hazai misziói területen is igen nagy lendülettel kezdett munkának a megerősödött egyetemes szervezet és 30 év alatt több mint ötven százalékkal emelkedett tagjainak száma. Szeretetintézményeit és iskoláit is fejlesztette,

Philadelphianban pedig központi könyvkiadóvállalatot állított fel, a "United Lutheran Publishing House"-t. Az egyház vezetőségének és legtöbb hivatalának központját New Yorkban állították fel. 1944-ben Dr. Knobel elnök nyugalomba vonult és ekkor választották *Dr. Fry Franklin Clark*-ot az egyház második elnökévé.

A Nemzeti Lutheránus Tanács szerepe.

Az Egyesült Lutheránus Egyház legfőbb jelentősége az evangélikus egység munkálásának igyekezetében rejlett. Eltekintve attól a történelmi tényről, hogy sikerült jólszervezett egységes egyházba összegyűjtenie Amerika evangélikusainak egy harmadát, 1918-ban elősegítette a "Nemzeti Lutheránus Tanács" (National Lutheran Council) megszervezését, mely a közös gyakorlati munkában való kooperáció és az amerikai evangélikusság képviselője érdekében foglalta össze az Egyesült Lutheránus Egyházat az amerikai evangélikusságnak a Missouri csoporton kívül álló harmadik harmadával.

Az Egyesült Lutheránus Egyház nagymértékben támogatta a mindkét háború utáni evangélikus segélymozgalmakat, és jelentékeny segítséget nyújtott a háború sújtotta külföldi evangélikus egyházak újjáépítéséhez.

Nagy szerepet játszott az új egyházszervezet a Lutheránus Világkonvent 1923-ban való létrejöttében, majd annak 1947-ben Lutheránus Világszövetséggé való átszervezésében. Résztvett az ökumenikus mozgalmakban is, és az 1948-i amszterdami világgyűlés eredményeihez, mint a világ egyik legjelentősebb egyházi szervezete kívánt hozzájárulni. Az amerikai protestáns egyházakat összefoglaló "Federal Council of Churches of Christ in America" szervezet munkájában mint tanácskozó tag vett részt, de hitvallási okok miatt nem öhajtott teljes mértékben a szervezet tagja lenni.

Az Egyesült Lutheránus Egyház egyik tag-zsinata, a Pennsylvaniai Ministerium, nagy általánosságban a Mühlenberg által első ízben megszervezett evangélikusok utódait foglalta magában. Ezért 1948-ban ez a zsinat, de az egyetememes szervezet is, megünnepelte az első független amerikai evangélikus egyházi szervezet megalakulásának kétszázévesztendő évfordulóját. Ha visszatekintünk a Mühlenberg-féle első zsinat történetére, amely egyben az Egyesült Lutheránus Egyház legjelentősebb rész-zsinatai egyikének a története is, világosan felismerhetjük ennek a történetnek legfőbb tanítását, amely a következőkben foglalható össze: A szilárd hitvallási alap az egyház egységének a záloga. Amely pillanatban egy evangélikus egyházi közösség más egyházi közösségekkel való egységbejutása érdekében hajlandó hitvallásainak szilárd alapjáról letérni, ezzel sokkal inkább munkálja a kereszténység szétszakadozottságát, mint egységbejutását.

A Missouri Zsinat és a Zsinati Konferencia

A hajdani nagy Egyetememes Zsinaton kívülálló evangélikus egyházszervezetek legjelentősebbike a már említett Missouri Zsinat volt. A múlt század második felében megindult német telepeseket sikerült jól megszervezett hazai missziói munkája révén gyülekezetekbe szerveznie, sőt erőteljes missziói munkát kezdett csakhamar más nemzetekhez tartozó népek között is. Az érkező baltikumi bevándorlók, szláv és finn evangélikusok iránt éppúgy felelősséget érzett, mint a gyülekezeteihez közellakó indián telepek lakói és a nagy-számú pogány néger iránt, akiket 1889-ben külön zsinatba szervezett. Közben újabb és újabb kerületek szervezése kitolta a zsinat határait Kanadába, a legkeletibb és legnyugatibb államokba, sőt a délamerikai evangélikusok közé is. Nagyszerű parókiális iskolarendszere, több mint 15 kollégiuma és két lelkészképző intézete a missouri-i St. Louis és az illinoisi Springfield városokban, csakhamar a legjelentősebb amerikai evangélikus egyházszervezet egyikévé tették. Nagy könyvkiadóvállalatot alapítottak a zsinat kebelén belül, mely ellátta az újonnan szervezett gyülekezeteket az egyházi irodalom legkülönbözőbb termékeivel, és amely a mai napig az Egyesült Államok egyik legnagyobb egyházi könyvkiadó vállalata. 1895-ben Indiában, 1915-ben Kínában kezdett ez a zsinat külmisziói

munkát, majd az első világháború után számos elhagyott német missziói munkamezőn, valamint Dél- és Közép-Amerikában állt be a missziói munkába.

Sajátos vonása a Missouri Zsinatnak különleges egyházfogalma. A Konkordiakönyv összes hitvallásainak elfogadását, valamint az ű- és Újtestamentumi könyvek tartalom- és szövegbeli isteni ihletettségének a megvallását tartja a igaz egyház ismertetőjelének, és azokkal, akik ezen a téren a legkisebb engedményt teszik, nem hajlandó együttműködni, sem azokat keresztény egyháznak elismerni. Másrészt mindenféle hierarchikus tendenciától való félelmük sajátos kongregacionalista egyházszervezeti elméletet hozott létre a zsinat tagjai között, amelyet híven tükröz vissza szervezeti rendszerük: a háromesztendőnként összegyűlő zsinati gyűlés határozatait a gyülekezeteknek utána ratifikálniuk kell, hogy azok érvényessé váljanak. Ennek ellenére Walthernak, majd később a mindenkori St.Louis-i "Concordia" szeminárium tanári karának sokkal nagyobb tekintélye és befolyása volt, mint bármely hierarchikusan szervezett egyházi közösség legfőbb vezetőjének, beleértve a római egyházat is.

A Missouri Zsinat hitvallási alapon álló exkluzivitása egyedülálló missziói mozgalmat eredményezett, nem csupán a pogányok által lakott területen, hanem olyan országokban is, ahol a lakosság többsége keresztény. A Missouri Zsinathoz tartozó és Németországba visszavándorló lelkészek nagyban erősítették ott az evangélikus államegyházaktól elváló un. lutheránus *szabadegyházakat*. Hasonló mozgalmakat pártfogoltak Elzászban, Dániában, Észtországbán, Finnországban (ez utóbbi országban az un. "evangéliumi mozgalom" egy szélsőséges ágát támogatták), Angliában, Szlovákiában, Ausztráliában és Új-Zélandon. Ezek a mozgalmak mind szoros szellemi kapcsolatban állottak a Missouri Zsinattal és nem egyszer anyagi támogatásban is részesültek, vagy pedig teológusaikat küldték a "Concordia" szemináriumba.

Amikor 1866-ban a régi Egyetemes Zsinat konzervatív elemei elhatározták az Egyetemes Tanács megalakítását, az első megbeszélésre, amelyet a pennsylvaniai Reading-ben tartottak, meghívták a Missouri Zsinat kiküldöttjeit is. A zsinat képviselője kijelentette, hogy hajlandók az együttműködésre, de azt túl korainak tartják a jelen pillanatban, inkább szabad konferenciák tartását javasolta. Tekintettel arra, hogy a többi résztvevő egyetemes szervezet megalkotását szerette volna megvalósítani, a Missouri Zsinat a későbbi megbeszéléseken nem vett már részt. Ennek oka valószínűleg a zsinat tagjainak a túlzott centralizációtól, valamint hierarchikus tendenciáktól való félelmében keresendő.

1872-ben, amikor az Egyetemes Tanácsban bekövetkezett vitakérdések miatt több zsinat elhagyta ezt az új szervezetet, a Missouri Zsinat elérkezettnek látta az időt az ultrakonzervatív lutheránusok egységesebb megszervezésére. Az Egyetemes Tanácsból kilépett zsinatok, valamint az eddig minden egyetemes szervezettől független Norvég Zsinat kiküldöttjeinek jelenlétében ugyanaz év júliusában Milwaukee-ban megalapították az "Északamerika Evangélikus-lutheri Zsinati Konferenciáját" (Evangelical Lutheran Synodical Conference of North America). Az új szervezet első elnökévé *Walther Károly Ferdinánd Vilmost* választották meg.

A Zsinati Konferencia a Konkordiakönyv összes hitvallásának alapján álló zsinatokat gyűjtötte egy közös egyházi szervezetbe, de ez a szervezet nem óhajtotta a résztvevő egyházak autonómiáját a legkisebb mértékben sem sérteni. Minekután a Missouri Zsinat volt számszerűleg a legnagyobb a résztvevő zsinatok között, annak befolyása világosan kimutatható a Zsinati Konferenciák életében. Több rész-zsinat később teljesen beolvadt a Missouri Zsinatba (pl. az Illinoisi Zsinat), másrészt pedig a Missouri Zsinat teológiai vitáinak a következménye visszatükröződött az új átfogó szervezet életén is.

Ennek legjobb példája az un. "predesztinációs vita" volt, amely akkor keletkezett, amikor Walther egy *Huegli* nevű lelkésznek azt az állítását, hogy a kiválasztottság az üdvösség egyedüli biztosítója, támogatni és vallani kezdte, megtagadva ezzel a lutheri reformáció tanítását. Ennek az lett a következménye, hogy az Ohioi Zsinat 1881-ben kilépett a Zsinati Konferenciából (egy egészen kis pennsylvaniai csoport kivételével, mely 1888-ban teljesen felszívódott a Missouri

Zsinatba). Három esztendővel később a Norvég Zsinat jelentette be visszavonulását a Zsinati Konferencia tagjai közül, hogy egységét megőrizze. Azonban ez így sem sikerült, mert 1886-ban a Norvég Zsinat kettészakadt, kiszakadván belőle egy rész, mely "Missouriellenes Testvériség" (Anti-Missourian Brotherhood) néven alakított szervezetet néhány Michigani Zsinatból kiváló gyülekezettel 1886-ban. Ez a szervezet 1890-ben egyesült a Norvég Augustana Zsinattal és a Norvég-Dán Konferenciával, és ezekkel együtt megalkotta az Egyesült Norvég Lutheránus Egyházat.

A predestinációs vita igen lecsökkentette a Zsinati Konferencia tagjainak a számát, mert a Missouri Zsinaton, és a vele néhány év múlva szervezetileg is egyesülő Illinoisi Zsinaton kívül csak két északi német zsinat, a Minnesotai és Wisconsin Zsinatok tartottak ki a szervezet mellett. A vita irodalmi téren azonban így is tovább folyt, főképpen Walther és egy norvég professzor, *Schmidt F.A.* között.

Később azonban ismét gyarapodni kezdett a Zsinati Konferenciához tartozó egy-házi szervezetek száma. 1888-ban egy Missouri állambeli angol evangélikus gyülekezetekből álló csoport csatlakozott a konferenciához, majd 1911-ben ez is teljesen beolvadt a Missouri Zsinatba. 1892-ben a Michigani Zsinat kérte felvételét, azonban néhány év múlva szakadás állott be gyülekezetei között és csak egy kisebbség tartott ki a Zsinati Konferencia mellett, amíg 1909-ben a többség is visszatért kebelébe.

1906-ban új német zsinat alakult Nebraska államban, részben a Wisconsin Zsinat missziói munkája nyomán. Természetesen ez is csatlakozott a zsinatokat egységbefoglaló konferenciához. 1902-ben megalakult a szlovák evangélikus gyülekezetek egyik szervezete, a Szlovák Zsinat, és 1908-ban ez is csatlakozott a Zsinati Konferenciához. A csatlakozás azzal a következménnyel járt, hogy egyes gyülekezetek kiszakadtak a régi szervezetből és az Egyetemes Tanács kebelében folytatták életüket, az újonnan szervezett szlovák gyülekezetekkel együtt. Egyébként a szlovák evangélikusok nagyobb csoportokban való érkezése 1873-ra nyúlik vissza. Különösen Pennsylvania bányatelepein telepedtek le szlovákok nagyobb számban, és ezért a Pennsylvaniai Ministerium *Horák Károly* lelkészt hozatta ki számukra Magyarországról 1882-ben. Két évvel később alakult meg az illinoisi Streator-ban az első szlovák evangélikus gyülekezet, mely *Droppa Cyrillt* hívta meg lelkészének, ugyancsak a régi hazából.

1917-ben a norvég zsinatok többsége egy szervezetbe egyesült, de egy kis csoport kivált ebből a szervezetből és 1918-ban a Zsinati Konferencia tagja lett. A legutolsó csatlakozó szervezet a Finn Nemzeti Lutheránus Egyház volt, amely 1898-ban alakult meg az un. "evangéliumiak", *Hedberg Miklós Gusztáv* ébredési irányának híveiből, és a harmincas években csatlakozott a Zsinati Konferenciához.

A Zsinati Konferencián belül is történtek egyesülések a különböző tag-zsinatok között. Már fentebb említettük az Illinoisi Zsinat és a Missouri Angol Zsinat egyesülését a Missouri Zsinattal.

1915-ben tárgyalásokat kezdett a négy északi német eredetű zsinat - Wisconsin, Minnesota, Michigan és Nebraska - vezetősége esetleges egyesülés lehetőségéről. A tárgyalások eredményhez vezettek, és 1919-ben megalakult a "Wisconsin és Más Államok Egyesített Evangélikus-Lutheránus Zsinata" (The Evangelical Lutheran Joint Synod of Wisconsin and Other States).

Az új egységes szervezetet alakító zsinatok közül a Wisconsin Zsinat főleg a Németország északi részéből érkezett bevándorlókat fogta össze. Ezeket eleinte a Missouri Zsinat és az ugyancsak már előbb említett Michigani Zsinat próbálta gondozni, azonban később német missziói társulatok küldtek ki lelkészeket gondozásukra. Ezek között volt *Muehlhauser J.M.*, *Weinmann János* és *Wrede Vilmos* is. Ezek 1850-ben megalakították zsinati szervezetüket. Ebben az időben a zsinat hitvallási alapja elég bizonytalan volt, de 1863-ban már leszögezték az összes evangélikus hitvallási irat elfogadását. Ugyanakkor Watertown-ban (Wisc.) teológiai szemináriumot

alapítottak, melynek egyik tanára, *Dr. Hoenecke Adolf* egyike volt a porosz unióhoz hasonló minden kooperáció legnagyobb ellenzőinek, és nagymértékben befolyásolta a zsinat magatartását is. Ezt a fejlődést mutatja az a tény is, hogy a szász- és oltári közösség kérdésében vallott szigorú felfogásuk miatt hamarosan otthagyták az Egyetemes Tanácsot és a Zsinati Konferencia tagjai lettek. Paro-kiális iskolák rendszere, valamint missziói munka az indiánok és a lengyelországi németek között adta meg ennek a zsinatnak különleges jellegét.

Az új egyesült zsinat másik részének, a Minnesotai Zsinatnak eredete ugyancsak a múlt század közepe felé érkező német emigránsokra nyúlik vissza. Ezekre az említett *Dr. Passavant* lelkész, az amerikai evangélikus diakónia megalapítója hívta fel először a figyelmet, és 1857-ben *Heyer S.C.F.* lelkészt, a későbbi indiai misszionáriust, bízták meg, hogy kezdjen missziói munkát ezen a területen. Azonban már előtte is voltak ezen a területen részben Németországból érkezett, részben amerikai evangélikus missziói szervek részéről kiküldött evangélikus lelkészek. Ezekkel együtt Heyer 1860-ban megszervezte a zsinatot, amelynek először nagyon is labilis hitvallási alapja volt, azonban a Missouri Zsinat befolyása erősödve, a hitvallási alap is csakhamar megszilárdult. Sőt ez a zsinat is azok közé tartozott, akik a konzervatív Egyetemes Tanácsot csakhamar elhagyták, hogy csatlakozzanak a Zsinati Konferenciához, mely az ultrakonzervatív lutheránusokat egyesítette.

A Michigani Zsinat főleg Württembergből érkezett evangélikusokat foglalt magában. Ezek 1830-tól kezdve kezdtek nagyobb számban Michiganba érkezni és 1833-ban a Baseli Missziói Társulat egy *Schmid Frigyes* nevű lelkészt küldött ki gondozásukra, aki Ann Arbor-ban alapította meg az első gyülekezetet. Már 1840-ben két másik társával "Missziói Zsinatot" alapított, és felhívta a gyülekezetek figyelmét az indiánok között végzendő missziói munkára. Ekkor Löhe Vilmos is felfigyelt a munkára és Neuendettelsauból misszionáriusokat kezdett kiküldeni Michiganba, akik társultak a zsinattal. 1846-ban azonban zavarok keletkeztek, mert a régebben Württembergből érkezett lelkészek egyike megtagadta a lutheri alapot, mire a Löhe által kiküldött misszionáriusok megszakították közösségüket a zsinattal, mely csakhamar fel is oszlott.

14 esztendei szervezetlenség után, 1860-ban Schmid lelkész újabban érkezett württembergi misszionáriusokkal megszervezte a második Michigani Zsinatot, mely most már szilárd hitvallási alapokra helyezkedett. Ez tette lehetővé, hogy tagja lehessen az 1867-ben megszervezett Egyetemes Tanácsnak, azonban innen is kivált a zsinat 1884-ben a "Gales-burgi Deklaráció"-hoz való ragaszkodása miatt. 1892-ben a Zsinati Konferencia tagja lett, azonban a Saginaw szemináriumnak kollégiummá való átlakítása miatt 1896-tól 1909-ig csak egy kisebbség volt tagja a Zsinati Konferenciának, míg a többség független kívánt maradni. 1909-ben azonban sikerült az egységet helyreállítani és attól kezdve az egész zsinat ismét tagja lett az említett összefogó szervnek.

E három zsinat már 1892-ben szoros szövetségre lépett, főleg tanító-nevelői munkájuk egységesítése végett: az egyes zsinatok két szemináriummal és két kollégiummal rendelkeztek. 1904-ben csatlakozott hozzájuk a Wisconsini Zsinat missziói munkájának gyümölcse, a Nebraskai Zsinat. Azonban ez a szervezet csak szoros szövetség volt a Zsinati Konferencián belül, míg az 1917-ben megalakult Egyesített Zsinat, megszüntetve az eddigi tradicionális határokat, egy egységes szervezetbe tömörítette a négy zsinat gyülekezeteit, hangsúlyozva a legszigorúbb ragaszkodást a lutheri egyház hitvallásaihoz.

Az északi országokból érkezett bevándorlók szervezetei és viszonyuk az amerikai evangélikus egységhez

Elhagyva a Zsinati Konferenciához tartozó szervezetek történetét, röviden foglalkoznunk kell a skandináv eredetű evangélikusok további szervezkedésének kérdésével.

A skandináv nemzetek közül legnagyobb számban a **norvégek** érkeztek Észak-Amerika földjére, és mint előzőleg említettük, 1846-ban már zsinatot is alkottak. Ebből a zsinatból váltak ki

néhányan 1853-ban, és megalkották a Norvég Zsinatot, mely 1872-ben a Zsinati Konferencia tagja lett, azonban onnan később kivonult. Ugyancsak az első norvég zsinatból, az Eielsen Zsinatból vált ki 1876-ban a Hauge Zsinat. Már említés történt előzőleg arról is, hogy az 1860-ban alapított Augustana Zsinatban is voltak norvégok, akik onnan 1870-ben léptek ki és két csoportra oszolva, megalkották a Norvég Augustana Zsinatot és a Norvég-Dán Konferenciát. Ez a két csoport 1890-ben ismét egyesült, sőt csatlakozott hozzájuk a Norvég Zsinatból kivált Anti-Missouri Testvériség nevű szervezet is, megalkotva az Egyesült Norvég Lutheránus Egyházat (United Norwegian Lutheran Church of America). Ehhez a nagy szervezethez ekkor még nem csatlakozott az ugyancsak tekintélyes Hauge Zsinat, a Norvég Zsinat, valamint a kicsiny Eielsen Zsinat sem. Sőt az új szervezet gyengült a következő években azáltal is, hogy 1893-ban egy "Augsburg Barátok"-nak nevezett kis csoport kivált az Egyesült Norvég Egyházból, mert nem tudott megegyezni a többséggel a lelkészképző intézet, az Augsburg szeminárium tulajdonjoga kérdésében. Ez a csoport 1897-ben megalkotta a "Lutheránus Szabadegyházat". 1900-ban az Egyesült Norvég Egyházból és a Szabadegyházból ismét kis csoportok váltak ki, akik a megtérést fogadták el egyháztagsági alapnak, és megalkották a "Lutheránus Testvérek" szervezetét (Lutheran Brethren).

1917-ben elérkezett az az idő, amikor a három legjelentősebb norvég evangélikus egyházi szervezet, a Hauge Zsinat, a Norvég Zsinat és az Egyesült Norvég Egyház egyesülhetett. Ezzel az amerikai evangélikusság egyik legjelentősebb egyházi szervezete született meg. Az egyesülés örömét csak egy hétezerfőnyi kis csoport kiválása zavarta meg, amely Norvég Zsinat néven a Zsinati Konferenciához csatlakozott.

Az új egyházi szervezet 10 kerületre oszlott és Amerika területén Alaszkában, a wisconsini indiánok, a tengerészek, valamint a szétszórt norvég telepesek között végzett erőteljes missziói munkát. Külső missziójának munkamezői Kínában, Madagaszkár szigetén és Dél-Afrikában voltak. Jellemzője az új szervezetnek a laikusok szolgálatának hangsúlyozása, valamint hivatalosan megszervezett evangelizációs munka. Négy kollégiuma, teológiai szemináriuma (Luther szeminárium St.Paul, Minn.) és nagy könyvkiadóvállalata is volt ennek a nagy egyházi szervezetnek, melynek sikerült az összes Norvégiából érkező bevándorlók közel egy harmadát gyülekezetekbe szervezni, míg az Augustana Zsinat a svéd bevándorlók 20%-át foglalta csak magában, a dán evangélikus egyházak pedig a dánok 7%-át. Az új szervezet megalakulásakor a norvég nyelv volt a domináló, azonban lassan az angol nyelv kezdett hódítani, ami kifejezésre jutott abban is, hogy az egyház két évenként tartott egyetemes gyűlése 1946-ban törölte a "norvég" szót az egyház nevéből, és azt "evangélikus"-sal pótolta.

A **dán** bevándorlók első zsinata 1872-ben alakult és Dánia evangélikus egyházának támogatását élvezte. 1894-ben azonban a lelkészek egy csoportja, akik nem vallottak grundtvigiánus nézeteket, elhagyta a zsinatot és 1896-ban az 1870-ben alakult Norvég-Dán Konferencia tagjaival megalkották az "Egyesült Dán Evangélikus-lutheri Egyház"-at (United Danish Evangelical Lutheran Church in America), mely főleg a belmissziói irányhoz tartozó gyülekezeteket foglalta össze. Ez a szervezet is elhagyta a második világháború után nevéből a "dán" jelzőt, ami azt jelentette, hogy annak nemzeti jellege mindjobban el-tűnően volt.

Az 1875-től kezdve Kanadába és az Egyesült Államok északi részére érkező **izlandiak** zsinatáról, amely ma az Egyesült Lutheránus Egyház tagja, már előzőekben történt említés.

A **finn** csoportok közül minden valószínűség szerint a laestadianusokat magában foglaló "Finn Apostoli Lutheránus Egyház" (The Finnish Apostolic Lutheran Church) a legrégebbi, de csupán igen laza szervezettel rendelkezett, sem intézményei, sem iskolái nem voltak, legtöbb igehirdetője laikus prédikátor volt. Hasonlóképpen sok laikus prédikátor szolgált az 1898-ban szervezett "Finn Nemzeti Lutheránus Egyház"-ban (The Finnish National Lutheran Church), amelyet a Zsinati Konferenciával kapcsolatban már említettünk.

A finn evangélikusok legnagyobb szervezete a "Suomi Synod", melyet 1890-ben alapított négy lelkész, akik közül három Finnországból jött, míg a negyedik az Augustana szemináriumban

végezte el tanulmányait és itt szentelték lelkésszé. Az új szervezet konzervatív hitvallási álláspontra helyezkedett és 1896-ban a michigani Hancockban kollégiumot és teológiai szemináriumot szervezett a lelkészutánpótlás biztosítására. Ez az intézmény mindmáig igen nagy szolgáltatásokat végzett a sokféle szétszórt finnek között. Ugyancsak Hancock-ban volt az egyház könyvkiadó vállalata, valamint különféle munkaágainak vezetősége. Az Amerika területén széjjelszórt finnek gyülekezetbe gyűjtésén kívül a Suomi Zsinat missziói munkát végzett Kínában és Dél-Afrikában is.

Az Amerikai Lutheránus Egyház megalakulása

Az eddig tárgyalt egyesületek mind az 1920-as esztendő megelőző időben jöttek létre. Ugyancsak ezekben az években indultak meg a tárgyalások három régi középanyugati konzervatív zsinat egyesülésének az előkészítésére. A három zsinat közül az Ohioi Zsinat alakult meg a legrégebben. Két évvel megalakulásuk után, 1820-ban, konzervatív magatartásuk miatt nem csatlakoztak az Egyetemes Zsinathoz. Saját szemináriumot alapítottak, mely később az ohioi Columbus városában más fakultásokkal kiegészülve "Capital University" néven folytatta működését. Mint fentebb utaltunk rá, a zsinat 1872-től 1882-ig tagja volt a Zsinati Konferenciának, de onnan visszavonult és attól kezdve független szervezetként folytatta munkáját. 1918-ban az Egyesített Ohio Zsinat kapcsolatba lépett az Iowa Zsinattal, mely a Löhe Vilmos által támogatott gyülekezeteket foglalta össze. A két zsinat, megállapítva a tanításbeli hasonlóságot, elhatározta, hogy oltári és szószéki közösségre lép egymással. Ezt a határozatot 1918-ban hajtották végre, majd folytatták az egyesülésre iránt nyúló tárgyalásokat. 1925-ben a Buffaloi Zsinat, amely 1845-ben alakult és a Porosz Unió-hoz való csatlakozást megtagadó német evangélikusok utódait foglalta magában, szintén kérte felvételét az új szervezetbe. A tárgyalások eredményre vezettek, és 1930-ban a három zsinat kimondta egyesülését, megalkotva az "Amerikai Lutheránus Egyház"-at (American Lutheran Church).

Az új szervezet hitvallási tekintetben az összes hitvallási iratokat, valamint a teljes Szentírást fogadta el alapjául és azok értelmezésénél megközelítette a Missouri Zsinat szigorúságát. Ugyanakkor a "Galesburgi Deklaráció" szerint csak azonos hitvallási alapokon állókkal hajlandó szószéki vagy oltári közösségbe kerülni és ugyancsak elutasítja a titkos társaságokhoz való tartozás lehetőségét. De nem olyan elzárkózó, mint a Zsinati Konferencia tagjai, és hajlandó gyakorlati téren együttműködni nem-evangélikusokkal is. A columbusi Capital egyetem mellett az iowai Dubuque-ban levő Wartburg szemináriumban folyik az Amerikai Lutheránus Egyház lelkészképző munkája. Az egyházközségek közül némelyik gyülekezeti iskolával is rendelkezik, valamint kiterjedt hazai és külmissziói munkát is végez.

Az Amerikai Lutheránus Egyház megalakulásával bizonyos nyugvóponthoz jutott az amerikai evangélikusság csoportjainak kialakulása. Azonban minden szervezet tisztában volt azzal, hogy a kialakult állapot nem jelenti a fejlődés utolsó fázisát, hanem el kell érkezni annak az időnek is, amikor az összes amerikai evangélikus egyetlen szervezett egyházban egyesülve végzi majd szolgálatát Amerika népének az életében. Ennek a célnak a munkálására igen alkalmas eszközöknek bizonyultak azon gyakorlati kérdések együttes megoldása céljából megszületett szervek, amelyek több nagyobb evangélikus egyháztest szövetkezése révén jöttek létre. 1910-ben az evangélikus egyház nevelői munkájának egységes végzése céljából jött létre a "Nemzeti Lutheránus Nevelési Szövetség", 1913-ban a "Nemzeti Lutheránus Kiadói Szövetség", 1914-ben a lutheránus könyvkiadóvállalatok, valamint a lapkiadó és terjesztő hivatalok összefogó szervezete, 1917-ben az egyházi szervezetek statisztikusai egyesültek, 1919-ben megalakult "Amerika Lutheránus Külmissziói Konferenciája", 1922-ben a "Nemzeti Lutheránus Belmissziói Konferencia", 1927-ben a férfiakat összefogó társadalmi szervek szövetsége, 1930-ban az ifjúsági munkát egységbefoglaló szervezet, valamint a rádió szolgálatának fokozottabb igénybevételéért munkálkodó zsinatközi bizottság, 1931-ben a szeretetmunka, valamint a hazai missziók összefogó szervezete. Mindezek az alakulások közelebb hozták a különböző evangélikus egyházi szervezethez tartozó evangélikusokat és nagyban munkálták az egység elérését.

Ezen szervezetek mellett mégis nagyobb jelentősége volt egy másik kooperatív szervezet megalakulásának, melyet az első világháború szükségessége hozott létre. A mozgósított katonák és tengerészek között való munka végzésére a Zsinati Konferencián kívülálló legtöbb nagy evangélikus egyház 1917 októberében megalkotta a "Nemzeti Lutheránus Bizottságot a Katonák és Tengerészek gondozására". Ez a szervezet nagyban hozzájárult a hadrakelt sereg tábori lelkészekkel való ellátásához, munkát kezdett a hadifoglyok, sebesültek és más hadiszogálatban álló nem-katona személyek között. A bizottság rövid ideig tartó munkájának eredményességét igazolja az a tény is, hogy az együttműködő egyházaktól kért háromnegyedmillió dollár helyett azok közel kétszerannyit bocsájtottak rendelkezésre.

Amikor a háború véget ért és nem volt szükség többé a felállított közös bizottságra, az abban résztvevő egyházak úgy érezték, hogy folytatniuk kell a megkezdett együttműködést. Különösképpen két körülmény tette az együttes munka folytatását szükségessé: az ipari központokba tóduló evangélikusok gyülekezetbe szervezése, és az európai evangélikusok között végzendő segélymunka megindítása. Ezért 1918 szeptember 6-án Chicagóban megalkották a "Nemzeti Lutheránus Tanács"-ot (National Lutheran Council), amely ettől az időtől kezdve az amerikai evangélikusok egységrejutásának legfontosabb eszközévé vált.

A Nemzeti Lutheránus Tanács által nyújtott szolgálatok

A Nemzeti Lutheránus Tanács legfőbb célja az volt, hogy kifelé egységesen képviselje Amerika evangélikusságát, befelé elősegítse az egyes résztvevő egyházak együttműködését, és keresse a kapcsolatokat a külföldi evangélikusokkal is. Ezen célok elérésére a Nemzeti Lutheránus Tanács Washingtonban, az Egyesült Államok fővárosában központi irodát állított fel, New Yorkban hírközpontot és könyvtárat szervezett, mely évenként kiadta a "Lutheránus Világalmannach"-ot a világ lutheránusságának életét szemléltető adatokkal. Biztosokat küldött ki a háborúsújtotta európai evangélikus egyházak újjáépítési munkáinak felmérésére. A kiküldött biztosok között kiemelkedett *Dr. Morehead János* alakja, aki a háború végeztével Magyarországon is megfordult, majd 1926-tól 1930-ig a Nemzeti Lutheránus Tanács végrehajtó-igazgatója lett, amely hivatalt tőle az 1948 februárjában váratlanul elhunyt *Dr. Long Ralph* vett át. A kiküldött biztosok jelentése alapján a tanács munkájában résztvevő egyházi szervezetek többmillió dollárt és igen értékes természetbeni küldeményeket tudtak juttatni a háborúsújtotta országok evangélikusai számára, valamint támogatni tudtak fontos missziói célt szolgáló intézményeket. A Nemzeti Lutheránus Tanács nem akart csúcs-egyház lenni, nem volt joga a résztvevő egyházak belügyeibe beleavatkozni, és csak a résztvevő egyházak beleegyezésével hozhatott határozatokat.

A Nemzeti Lutheránus Tanácson belül öt evangélikus egyház, a Norvég Lutheránus Egyház, az Augustana Zsinat, az Amerikai Lutheránus Egyház, a Lutheránus Szabadegyház és az Egyesült Dán Evangélikus-lutheri Egyház 1930-ban szorosabb egyházsövet-ségre léptek, megalkotva az "Amerikai Lutheránus Konferenciát". Ez a szervezet a részt-vevő egyházak nevelési, hazai missziói, ifjúsági, kiadói és szeretetmunkáját igyekezett összehangolni, és ezen a téren igen kiváló gyakorlati eredményekre is jutott.

A második világháború új lendületet adott a Nemzeti Lutheránus Tanács munkájának. A hadbavonultak lelkesi gondozása, az újonnan települt hadiüzemi gyárak munkásainak gyülekezetekbe szervezése, a hadifoglyok, sebesültek között végzendő munka megszervezése mind új kooperatív munkaterületek megnyílását jelentették a tanács számára. A háború vége felé ismét megkezdődött a háborúsújtott evangélikus egyházak újjáépítése céljából a gyűjtés, amely most "Lutheránus Világakció" (Lutheran World Action) címen folyt és nem milliókat, hanem tízmilliókat eredményezett. A Nemzeti Lutheránus Tanács nem csak abban látta feladatát, hogy segítse a megszervezett és ínségben levő külföldi evangélikus egyházakat, hanem gondozásba vette az un. elárvult missziói állomásokat is, melyeket a misszionáriusoknak a háborús események következtében el kellett hagyni, vagy pedig megszakadván összeköttetésük kiküldőikkel, anyagi

támogatás hiányában kénytelenek voltak munkájukat abbahagyni. Így például a Kínában munkálkodó, finn misszionáriusokkal együtt szolgáló magyar evangélikus misszionárius, Kunos Jenő is a Nemzeti Lutheránus Tanács révén kapott támogatással tudta szolgálatát folytatni.

1946-ban átszervezték a Nemzeti Lutheránus Tanácsot. Szilárd hitvallási alapot adtak a szervezetnek, valamint több új munkamezőt jelöltek meg, melyen az együttes szolgálat megvalósítása kívánatosnak látszik. A hitvallási alap leszögezésének egyik célja az volt, hogy a Nemzeti Lutheránus Tanácson kívülálló csoportok, főleg a Missouri Zsinat számára tegyék lehetővé a kooperálást. Ennek akkori megvalósítását azonban a Missouri Zsinat 1947-ben tartott közgyűlésén nem tartotta lehetségesnek, noha több vezető embere támogatta a csatlakozási javaslatot. A zsinat csatlakozásának esetleges későbbi lehetőségeire utal az a tény is, hogy a háború alatt több gyakorlati kérdésben hajlandó volt együttműködni a Nemzeti Lutheránus Tanáccsal, valamint a laikus egyháztagok és fiatalabb lelkészek között mozgalmak indultak el a többi evangélikusokhoz való közeledés érdekében. Sajnos a Missouri Zsinatnál sokkal tartózkodóbb az Egyesített Wisconsin Zsinat, és bár eleinte sokan remélték, hogy a Missouri Zsinat elzárkózó politikájának a megváltozása hatással lesz erre az ultrakonzervatív szervezetre is, ez nem történt meg.

Újjászervezése óta a Nemzeti Lutheránus Tanács kezébe vette az összes amerikai egyetem és főiskola evangélikus diákjainak a lelkigondozását. Sajtó- és külföldi kapcsolatainak ápolására külön osztályt szervezett. Irányítója lett a külmissziói és hazai missziói munka, valamint a szeretetszolgálat egységes megszervezésének, lebonyolítója a "Lutheránus Világakció" és a "Lutheránus Világsegély" nevű gyűjtőmozgalmaknak. Gondozta az elárvult evangélikus külmissziói állomásokat és szervet létesített az Amerikába érkező evangélikus bevándorlók támogatása és letelepítése érdekében. 1947 óta összetételében azonos a "Lutheránus Világszövetség Egyesült Államokbeli Bizottságával", így a Lutheránus Világszövetség megbízásából is fontos munkakörököt látott el.

Az amerikai evangélikusság és a világ evangélikusainak az egységmozgalmai

A Nemzeti Lutheránus Tanács jelentősége abban a tényben is megnyilvánult, hogy nagy része volt az 1923-ban első ízben összejövő Lutheránus Világgyűlés megszervezésében.

Az amerikai evangélikusság szervezeti szétesettségének állapota a 19. században nem tette lehetővé, hogy nagymértékben érdeklődjön a világ evangélikusait összefogó szervezet létrejöttében. Tulajdonképpen egyetlen nemzetközi evangélikus összefogó volt csupán időközönként az első világháború előtt: a németországi evangélikusok összefogását célzó "Egyetemes Evangélikus-lutheri Konferencia" (Allgemeine Evangelisch-Lutherische Konferenz), melyre azonban nem csupán a német tartományi egyházak, hanem a skandináv evangélikusok is elküldötték néha-néha képviselőiket, sőt időközönként az amerikai Egyetemes Tanács kiküldöttjei is megjelentek a gyűléseken. 1907-ben egy szigorúbb lutheránusokból álló német csoport visszavonult az Egyetemes Evangélikus-lutheri Konferencián való részvételtől, és megalkotta a "Lutheránus Szövetséget".

1919-ben *Morehead János* vetette fel a Nemzeti Lutheránus Tanácsban egy nemzetközi lutheránus szövetség megalkotásának szükségességét. Sikertelen javaslatára számára megnyerni a tanács tagjait, valamint az abban résztvevő egyházakat, és a Nemzeti Lutheránus Tanács érintkezésbe lépett a két németországi szervezet továbbviteli bizottságával egy esetleges nemzetközi evangélikus szervezet megvalósítása érdekében. A tárgyalások ebben az esetben is eredményre vezettek, és 1923-ban Eisenachban 151 meghívott delegátus és nagyszámú vendég jelenlétében megtartották az első Lutheránus Világkonventet. Ennek 25 esztendő évfordulójáról 1948 augusztusában az amerikai evangélikus gyülekezetek istentiszteleteiken emlékeztek meg. A gyűlés nem alkotott szilárd szervezetet, hanem csupán két bizottságot hívott létre a továbbviteli munka folytatása érdekében. A végrehajtóbizottság elnökévé *Morehead Jánost* választották meg, aki nagy lendülettel látott neki a világ evangélikusságát egységbefoglaló szervezet további

fejlesztéséhez. Munkájának eredménye volt a második Lutheránus Világkonvent, melyet 1929-ben tartottak Kopenhágában. Erre már az egyes tagedyházak hivatalos delegátusokat küldtek és a közgyűlés újabb feladatok megvalósítását tűzte ki a végrehajtóbizottság számára, melynek elnöke ismét Morehead János lett, aki ettől kezdve 1930-ban bekövetkezett haláláig teljes idejét a szövetségnek szentelte. A második Világkonventre jelent meg dán, német és angol nyelven "A Világ Lutheránus Egyházai" című könyv, amely igen értékes adatok összegyűjtésével keresztmetszetét adta a világ evangélikusai életének.

1935-ben Párisban tartották a harmadik Lutheránus Világkonventet, mely elhatározta a következő összejövétel Philadelphiában való megrendezését. Sajnos erre a közbejött második világháború miatt nem kerülhetett sor. Sőt úgy látszott, hogy az evangélikusság világra kiterjedő egységmozgalma a múlté lesz, átadva helyét a minden felekezetet magában foglaló ökumenikus mozgalmaknak. Technikailag is lehetetlenné vált már-már minden evangélikus szervezkedése, részben a németiség politikai helyzete miatt, részben pedig azért, mert a végrehajtó bizottság elnöke, *Marahrens* hannoveri püspök el volt vágva a 12 tagú bizottság legtöbb tagjától, a szervezet titkára, *Dr. Lilje Hanns* német egyetemi lelkész pedig a háború vége felé nemzetiszocialistaellenes tevékenysége miatt le volt tartóztatva.

Az amerikai evangélikus egyházak - látva a Lutheránus Világkonvent végrehajtó bizottságának háborúokozta megbénultságát - 1945 első hónapjaiban *Dr. Michelfelder Sylvester* lelkészt küldték ki Genfbe, hogy az Egyházak Világtanácsánál képviselje az amerikai evangélikus egyházakat, valamint lássa el ideiglenesen a Lutheránus Világkonvent végrehajtóbizottsági titkárának a munkáját. *Dr. Michelfelder* nagy lendülettel látott neki munkájának és 1945 nyarán Kopenhágában a végrehajtó bizottság amerikai és skandináv tagjai félhivatalos összejövételre gyűltek össze, további teendők megbeszélése érdekében.

1946 nyarán a végrehajtó bizottság - immáron két német kiküldött részvételével - hivatalos ülést tarthatott Uppsalában. Erre az ülésre elküldte *Marahrens* püspök lemondását, és utódjává *Eidem* uppsalai érseket választották meg. Ugyanezen a gyűlésen az amerikai tagok javasolták a legközelebbi világkonvent 1947-ben Lundban való megrendezését, valamint az eddigi laza szervezetnek szilárdabbal való felcserélését, megalkotva a "Lutheránus Világszövetség"-et. A bizottság az amerikai javaslatot elfogadta, és 1947 júliusában a lundi közgyűlés résztvevői egyhangú lelkesedéssel megalkották a Lutheránus Világszövetséget. A lundi közgyűlésre a Nemzeti Lutheránus Tanácsban résztvevő amerikai evangélikusok 40 hivatalos és igen sok vendégdelegátust küldtek, sőt elküldte megfigyelőit a Missouri Zsinat is, akik visszatérve Amerikába, a zsinat következő ülésén javasolták a Missouri Zsinat csatlakozását a Lutheránus Világszövetséghez. Javaslatukat a közgyűlés többsége ugyan elvetette, de azok száma, akik hajlandók lettek volna belépni a Lutheránus Világszövetségbe, mind inkább gyarapodott a Missouri Zsinaton belül. A lundi gyűléssel kapcsolatban nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy annak megrendezését az amerikai evangélikusok bőkezű adománya, valamint ügyes szervezési készsége tette lehetővé.

Az amerikai evangélikus egyházak részvétele a hitvallásokon felüli ökumenikus mozgalmakban

A legátfogóbb keresztény egységtörekvések mozgalmaiban igen-igen tartózkodóan működtek közre az amerikai evangélikus egyházak, de közreműködésüket csak nagyon lényeges okok miatt tagadták meg teljesen. Amerikában 1908-ban megalakult a "Krisztus Amerikai Egyházainak Szövetségi Tanácsa" (Federal Council of the Churches of Christ of America), mely az amerikai protestantizmus kétharmad részét foglalta össze. Ennek az amerikai életben oly nagyjelentőségű szervezetnek egyetlen evangélikus egyház sem volt hivatalos tagja, de az Egyesült Lutheránus Egyház, valamint az Augustana Zsinat tanácskozái minőségben részt vettek a szervezet munkájában. Hasonlóképpen, az amerikai evangélikusságnak csak egy-egy töredéke vett részt a "Life and Work" és "Faith and Order" elnevezésű két ökumenikus mozgalomban. Az Egyházak Világtanácsának 1948 augusztus végén tartandó közgyűlésére már több amerikai evangélikus

egyház küldte el delegátusait, így az Egyesült Lutheránus Egyház, az Amerikai Lutheránus Egyház, az Augustana Zsinat, az Egyesült Evangélikus-lutheri (dán) Egyház és a Dán Lutheránus Egyház. Az Evangélikus-lutheri (norvég) Egyház 1948 júniusában tartott közgyűlésén szótöbbséggel elhatározta, hogy nem vesz részt az Egyházak Világtanácsa 1948-ban tartott amszterdami gyűlésén, de legközelebbi rendes közgyűlésén ismét mérlegelni fogja az esetleges csatlakozás lehetőségét. Ugyanakkor a Lutheránus Szabadegyház szintén elutasította, lelkiismereti okokra hivatkozva, az Egyházak Világtanácsa munkájában való részvételét. A Nemzeti Lutheránus Tanács tagjai közül a fentiekén kívül még a Suomi Zsinat sem munkálkodott együtt a megalakuló Egyházak Világtanácsával, hasonlóan a tanácson kívülálló többi amerikai evangélikus egyházhoz. Így is azonban Amerika evangélikusságának több, mint 50%-a képviselve volt az 1948-ban megalakult ökumenikus szervezetben, és a munkában résztvevő egyházak a maguk különleges mondanivalójával igyekeztek is hozzájárulni az amszterdami konferencia sikeréhez. Az amerikai evangélikusok egyik célkitűzése az Egyházak Világtanácsának munkájában résztvevő egyházak képviselőinek hitvallási hovatartozandóság alapján való megválasztása az eddigi regionális rendszer helyett, másrészt az evangélikus egyház sajátos tanításának a kihangsúlyozása és méltó helyének biztosítása a világ keresztény felekezeteinek összefogó szervezetében.

Közben egyre jobban erősödött Amerika evangélikusainak igyekezete a belső egység elérésére is. 1948 ebben a tekintetben ismét jelentős változásokat okozott. Mint fentebb említettük, a nagy norvég egyházi szervezet, valamint az egyik dán egyház 1946-ban kihagyta nevéből a nemzetiségi hovatartozandóságot meghatározó jelzőt. Ugyancsak megváltozott a Missouri Zsinatnak és az Augustana Zsinatnak a neve 1948-ban: az előbbi "A Lutheránus Egyház - Missouri Zsinat" (The Lutheran Church - Missouri Synod) névvel cserélte fel régi nevét, míg az utóbbi az "Augustana Evangélikus-lutheri Egyház" (Augustana Evangelical Lutheran Church) nevet vette fel 1948 júniusában. Ezek a névcserék kifejezik az eddigi nyelvi különbségek eltűnését, mely eddig egyik legnagyobb akadálya volt az egység megteremtésének.

Az említett lépéseken kívül több javaslat történt további egyházszervezetek összevonására. A dánok Egyesült Evangélikus-lutheri Egyháza 1948-ban tartott közgyűlésén javasolta az Amerikai Lutheránus Konferenciához tartozó egyházak egyesülését, amennyiben pedig ez nem valósítható meg azonnal, az Egyesült Evangélikus-lutheri (norvég) Egyházzal való egyesülését. A dán egyházi szervezet javaslata általában kedvező fogadtatásra talált az Amerikai Lutheránus Konferenciához tartozó egyházak között, azonban az Augustana Egyház ezen a téren még tovább ment egy lépéssel, mikor javasolta a közbeeső lépés helyettesítését a Nemzeti Lutheránus Tanács szoros egyházszövetséggé való átalakításával, majd pedig az abban résztvevő nyolc egyházi szervezet teljes egyesítését. Az Augustana Egyház elgondolását erősíteni látszott az a tény is, hogy a másik dán evangélikus egyházi szervezet, a Dán Lutheránus Egyház, 1948-ban tartott közgyűlésén megbizta elnökségét az Egyesült Lutheránus Egyházzal való teljes összeolvadás kidolgozására.

AZ ÉSZAKAMERIKAI EVANGÉLIKUSOK SZERVEZETEINEK STATISZTIKAI ADATAI AZ 1946. ESZTENDŐ VÉGÉRŐL

Végezetül: az első amerikai evangélikus egyházi szervezet kétszáz esztendővel ezelőtti megalakulására, majd az elmúlt két évszázad amerikai evangélikusainak az egység felé vezető útja eseményeire gondolva, álljon ennek az 1948-ban befejezett tanulmánynak a végén az Ágostai Hitvallás tanítását valló amerikai keresztények egyházainak statisztikai adatok révén történő bemutatása. A közölt adatok a kanadai evangélikusokat is magukban foglalják.

A közölt adatok, melyek a Nemzeti Lutheránus Tanács 1947-ben nyilvánosságra hozott statisztikájából valók, az 1946-i helyzetet mutatják. A közölt statisztika szerint az észak-amerikai evangélikusok 99.5%-a két nagy összefogó egyházi szervezetbe tömörült. A Nemzeti Lutheránus

Tanács magában foglalja a megkeresztelt evangélikusoknak kb. két harmadát, míg a Zsinati Konferencia a többiek összefogója. 1948-ban sokan azt remélték, hogy amennyiben a két szervezet együttműködését biztosítani lehetne, gyakorlatban megvalósulna Amerika evangélikusainak egysége.

A "Christian Herald" c.lap 1948 augusztusi száma közölte az Egyesült Államok vallási megoszlásának 1947-re vonatkozó adatait. Ezek szerint az Egyesült Államok lakosságának 53%-a, pontosan 77.386.188 lélek tartozik valamilyen vallásfelekezethez. Ezek közül 46.149.676 tagja valamelyik protestánsjellegű felekezethez, míg 26.075.697 római katolikus vallású. A lakosság száma egy év alatt 1,7%-al gyarapodott, a protestánsok száma 2.6%-al, összesen 1.173.962 lélekkel, a római katolikusoké 3.2%-al, 807.524 lélekkel emelkedett. A protestánsok csoportján belül a legnagyobb tömböt a baptisták alkotják, közel 15.000.000 egyházzal, a második legnagyobb csoport a methodisták egyháza kb. 10.000,000 taggal, míg a harmadik legnagyobb protestáns tömb a különféle lutheránus egyházszervezetek csoportja 6.469.314 megkeresztelt evangélikussal (csak az Egyesült Államokban, Kanada nélkül!). Összehasonlítva az előző évi adatokkal, az Egyesült Államokbeli evangélikusok száma egy év alatt 272.176 lélekkel, azaz 3.5%-al növekedett. Ugyancsak 1948-ban határozta el a Nemzeti Lutheránus Tanács, hogy országszerte nagy evangelizációs hadjáratot fog rendezni az elkövetkező ősztől kezdve, hogy 1950-ig egymillió új egyházzal gyarapítsa az amerikai evangélikusság számát. Hasonló tervekkel foglalkozott a Zsinati Konferencia is. Ugyancsak remélték 1948-ban, hogy erősíteni fogja az amerikai evangélikusok számát az új bevándorlási törvény, amely 205.000 otthonát vesztett európai bevándorlását engedélyezte, akik között az evangélikusok száma igen jelentős volt.

MEGKERESZTELT

GYÜLEKEZETEK AZ EGYHÁZI SZERVEZET NEVE	TAGOK SZÁMA	SZÁMA

A NEMZETI LUTHERÁNUS TANÁCS

1. Amerika Egyesült Lutheránus Egyháza (The United Lutheran Church of America)	1.845.042	4.091
2. Amerika Dán Evangélikus-lutheri Egyháza (The Danish Evangelical Lutheran Church of America)	19.596	78
3. Suomi Zsinat (Suomi Synod)	29.732	172

AZ AMERIKAI LUTHERÁNUS KONFERENCIÁT ALKOTÓ EGYHÁZSZERVEZETEK

4. Amerika Evangélikus-lutheri Egyháza (The Evangelical Lutheran Church of Amerika - azelőtt Norvég Egyház)	700.474	2.617
5. Amerikai Lutheránus Egyház (American Lutheran Church)	646.700	1.985
6. Észak-Amerika Evangélikus-lutheri Augustana Egyháza (The Augustana Evangelical Lutheran Church of N.A.)	413.692	1.175
7. Amerika Lutheránus Szabadegyháza (The Lutheran Free Church of America)	55.225	357
8. Amerika Egyesült Evangélikus-lutheri Egyháza (The United Evangelical Lutheran Church of America - azelőtt Egyesült Dán Egyház)	41.415	190

A Nemzeti Lutheránus Tanácsban résztvevő
egyházszervezetek összesen:

3.751.876 10.665

AZ EVANGÉLIKUS LUTHERI ZSINATI KONFERENCIA

1. A Lutheránus Egyház - Missouri Zsinat (The Lutheran Church - Missouri Synod)	1.516.368	4.322
2. A Lutheránus Egyház Színes Missziója (Colored Mission of the Lutheran Church)	13.231	87
3. Wisconsin és Más Államok Egyesített Evang.-lutheri Zsinata (Evang.Luth.Joint Synod of Wisconsin and Other States)	324.492	836
4. Az Amerikai Egyesült Államok Szlovák Evang.-lutheri Zsinata		

(Slovak Evang.Luth.Synod of the United States of America)	23.377	65
5. Az Amerikai Evang.-lutheri Egyház Norvég Zsinata	9.367	66
6. Amerika Finn Evangélikus-lutheri Nemzeti Egyháza (Finnish Evangelical Lutheran National Church of America)	7.448	72

Az Evangélikus-lutheri Zsinati Konferenciát alkotó egyházszervezetek összesen:	1.894.283	5.448

FÜGGETLEN EVANGÉLIKUS EGYHÁZSZERVEZETEK AMERIKÁBAN

1. Finn Apostoli Lutheránus Egyház (The Finnish Apostolic Lutheran Church)	14.511	67
2. Az Amerikai Lutheránus Testvérek Egyháza (Church of the Lutheran Brethren in America)	2.757	31
3. Evangélikus-lutheri Egyház Amerikában (Evangelical Luth.Church in America - Eielsen Synod)	1.390	10
4. Független gyülekezetek	7.645	20

Északamerika evangélikusai összesen: 5.672.462   16.241

A fentiekben - természetesen - csak röviden tudtam az amerikai evangélikusság történetét vázolni, hiszen e kézirat elkészítéséhez csak öt hónapnál kevesebb idő állott rendelkezésemre, mert a Rock Island-i "Augustana Seminary" által, akkori püspököm, D. Ordass Lajos javaslatára adott ösztöndíj, csak ennyi időre tette lehetővé azt, hogy az Egyeült Államokban tartózkodjak. De talán elértem e tanulmány összeállításával azt, hogy magyar nyelven ismertessem azokat a jelentős egy-háztörténeti eseményeket és azok hátterét, amelyeknek évfordulóit tengerentúli evangélikus hit-testvéreink, Isten iránti hálával, 1948-ban megünnepeltek.

(Az ezt követő, befejező harmadik rész beszámol az amerikai evangélikusság utolsó 48 évének a történetéről, és a tengerentúlra került magyar evangélikusok gyülekezeteiről.)

***